

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра германської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Спеціальність 035 «Філологія»
Спеціалізація 035.041 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська»

Актуальні питання теорії та практики художнього перекладу

Допущено до захисту «__» _____ 20 р.

Зав. каф. германської філології ___ канд. філол. наук, проф. Кобякова І. К.

Виконала:
студ. групи ПР.м-91
Абдуллаєва Аліна Фархад кизи

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доцент
Баранова Світлана Володимирівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	7
1.1 Місце та особливості художнього стилю в системі функціональних стилів англійської мови	7
1.2 Поняття художнього перекладу та його специфіка	14
1.3 Актуальні напрямки розвитку художнього перекладу	20
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ	26
2.1 Адекватність та еквівалентність художнього перекладу	26
2.2 «Культурний переворот» у сфері художнього перекладу	33
2.3 Стратегії доместикації та форенізації перекладу	40
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ СТУДЕНТАМ-ПЕРЕКЛАДАЧАМ	46
3.1 Методичні засади та принципи викладання художнього перекладу у закладах вищої освіти	46
3.2 Система вправ для навчання студентів-перекладачів письмовому та усному перекладу художніх текстів	50
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ	63
СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ	64
SUMMARY.....	65

ВСТУП

Художній переклад – один із найпопулярніших, і у той же час найскладніших типів перекладу, який часто виокремлюють у окремий тип літературної творчості. На сьогодні спостерігається бурхливий розвиток перекладознавчої науки, пов'язаний з процесами глобалізації, активного розвитку міжкультурних зв'язків та діалогу культур в різних сферах діяльності людини. З огляду на це теорія та практика перекладу постійно стикається з новими проблемами й викликами та потребує актуалізації відповідно до сучасних реалій та вимог.

Проблеми художнього перекладу вивчаються не тільки в області лінгвістики, а залучають й інші області наукового знання, такі як психологія, психолінгвістика, методика викладання іноземних мов, лінгвокультурологія тощо. Такий багатогранний підхід викликаний певним зміщенням акценту у вивченні тексту: його стали розглядати не тільки як джерело лінгвістичних даних, але і як базову одиницю комунікації, індивідуальну лінгвістичну реалізацію мовної системи, яка нерозривно пов'язана з розумовою діяльністю.

Сучасні літературні твори містять безліч слів, описів традицій, звичаїв і явищ, незрозумілих носіям інших культур. Переклад художніх творів, що містять такого роду одиниці викликає ряд проблем. Переклад реалій ускладнений тим, що референт реалії може бути відсутнім у мові, що, або ж бути дещо відмінним від реалії мови оригіналу. Питання культурологічного підходу до перекладу художніх творів залишаються не вирішеними на сьогодні та знаходять своє відображення у теорії «культурного перевороту» в області перекладу.

Актуальними проблемами перекладознавства займалися як вітчизняні так і зарубіжні вчені, такі як: Л. О. Андрієнко, В. В. Балахтар, А. М. Бочарнікова, Е. П. Гончаренко, Л. М. Деркач, М. С. Зарицький, В. І. Карабан, Б. І. Лабінська, J. C. Catford, S. Halverson. Авторами концепції культурологічного підходу до перекладу є такі дослідники, як Н. Bhabha, S. Bassnett, A. Lefevr, В. Buden, S. Nowotheny та ін.

Втім, попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблемам культурологічного підходу до перекладу, цей напрямок як один із актуальних шляхів розвитку сучасного перекладознавства потребує більш детального вивчення, систематизації вже наявних знань у цій області та освітлення перспектив їх застосування у практичній діяльності перекладачів художніх творів. Це й обумовлює актуальність даного дипломного дослідження.

Об'єктом дослідження виступає художній переклад як специфічний вид перекладацької та творчої діяльності.

Предмет дослідження становлять актуальні питання теорії та практики художнього перекладу: сучасні підходи до нього, техніки його виконання та навчання його здобувачів вищої освіти.

Метою дослідження є вивчення актуальних підходів дотеорії та практики художнього перекладу, їх застосування у практичній діяльності перекладачів художніх текстів та навчання таким прийомам здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Переклад».

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання** дослідження:

- 1) визначити місце та особливості художнього стилю в системі функціональних стилів англійської мови;
- 2) уточнити поняття художнього перекладу та розглянути його специфіку;
- 3) виявити актуальні напрямки розвитку художнього перекладу;
- 4) дослідити аспекти адекватності та еквівалентності художнього перекладу;
- 5) розглянути «культурний переворот» у сфері художнього перекладу;
- 6) виявити стратегії доместикації та форенізації перекладу художніх текстів;
- 7) визначити методичні засади та принципи викладання художнього перекладу у вищому навчальному закладі;

8) розробити систему вправ для навчання студентів-перекладачів усному перекладу.

Методи дослідження включають описовий та порівняльний методи, які використовувалися у ході теоретичного осмислення предмета дослідження; метод кількісного аналізу, контекстуальний аналіз та елементи компонентного аналізу, а також перекладацький аналіз, які застосовані у ході практичного дослідження питання культурологічного підходу до перекладу художніх текстів; а також метод моделювання, використаний у ході розробки вправ для навчання художньому перекладу студентів-перекладачів.

Теоретична значущість полягає у систематизації теоретичних знань про художній стиль англійської мови та актуальні напрямки розвитку художнього перекладу. У роботі також узагальнені методичні передумови навчання художньому перекладу студентів-перекладачів.

Практична значущість роботи полягає у тому, що її результати можуть бути використані при розробці лекційних та практичних курсів з лексикології та стилістики англійської мови, а також у процесі викладання курсів з «Лексикології», «Стилістики», «Перекладознавства», для навчання перекладу студентів-перекладачів художньому перекладу, а також у написанні наукових робіт з англійської філології та перекладу.

Наукова новизна отриманих результатів визначається об'єктом та предметом дослідження і полягає в тому, що у роботі вперше узагальнено знання про актуальні напрямки художнього перекладу, такі як «форенізація» та «доместикація» у контексті культурного перевороту, сучасні підходи до проблеми досягнення принципів адекватності та еквівалентності перекладу художніх текстів. Також у роботі вперше розроблено методичні рекомендації та систему вправ для навчання застосуванню цих прийомів художнього перекладу здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Переклад».

Структура роботи. Магістерська робота з перекладу складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних наукових, довідкових та

ілюстративних джерел. Список літератури складає 57 позицій. Загальний об'єм роботи становить 71 сторінка, з них 55 сторінок основного тексту.

У першому розділі дослідження досліджені теоретичні засади художнього перекладу, з'ясовані основні поняття дослідження, такі як «художній стиль», «художній переклад», «адекватність», «еквівалентність».

Другий розділ роботи містить практичне дослідження застосування актуальних напрямків та технік художнього перекладу. Увага у розділі звернена на явище «культурного перевороту» у сфері художнього перекладу, а також на стратегії доместикації та форенізації при перекладі художніх текстів.

У третьому (методичному) розділі визначені основні методичні засади та принципи викладання художнього перекладу у вищому навчальному закладі та розроблено систему вправ для навчання студентів-перекладачів усного та письмового художнього перекладу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

1.1 Місце та особливості художнього стилю в системі функціональних стилів англійської мови

Вивчення особливостей та сучасних аспектів художнього перекладу передбачає визначення особливостей художнього стилю як елемента системи функціональних стилів англійської мови загалом.

Сутність функціонального стилю полягає у реалізації ними різноманітних функцій мови. Головними функціями мови є комунікативна, експресивна, ідентифікаційна, гносеологічна, мислеутворююча, естетична, номінативна, контактовстановлююча, магічно-містична, демонстративна, культурна та інші функції. Для реалізації цих численних функцій національна літературна мова поділяється на окремі стилі.

Вивченням стилів національної мови займається стилістика – галузь мовознавства, яка вивчає способи використання мовних одиниць і категорій в різних мовних стилях, а також функціонально-стильову систему літературної мови у її сучасному стані та діячності. Перш за все, розглянемо докладніше сам термін «стиль», як ключове поняття області стилістики.

Відповідно до словникового визначення, поняття стиль (грец. *stylos* – «паличка для письма») у лінгвістиці означає функціональну підсистему літературної мови, яка обслуговує відповідну сферу суспільної діяльності мовців і передбачає особливості добору й використання мовних засобів (лексики, фразеології, граматичних форм, різноманітних типів речень тощо) [27, с. 57].

Г. В. Матюха та М. О. Карпінська визначають функціональний стиль як підсистему мови, яка має індивідуальні особливості в тому, що стосується лексичних засобів, синтаксичних конструкцій і навіть фонетики [26, с. 126]. Виникнення й існування функціональних стилів пов'язано з умовами спілкування у різних сферах людського життя. І. Р. Гальперін вказує,

що функціональний стиль мови – це система взаємопов'язаних мовних засобів, що слугує певній меті людському спілкуванню.

Головін Б. Н. справедливо вважає, що стилі мови – це структурно-функціональні варіанти, співвіднесені з типами соціальної діяльності, що відрізняються між собою стійкими системами особливостей у виборі і застосуванні мовного матеріалу. Функціональний стиль фактично визначається певними імовірностями використання мовних одиниць і категорій, які є достатніми для впізнання людьми на інтуїтивному рівні сприйняття мови.

Функціональні стилі присутні у літературному стандарті мови та являють собою різні види абстрактного інваріанта і можуть відхилятися від нього або навіть суперечити йому. Кожний функціональний стиль – це відносно стабільна система на конкретній стадії розвитку літературної мови, проте вона може зазнавати значних змін від періоду до періоду [26, с. 126]. Таким чином, функціональний стиль можна вважати історичною категорією.

Зокрема, у XVII ст. вважалося, що не всі слова можна використовувати в поезії і що існує окремий поетичний стиль. Втім, уже в XIX ст. романтизм відкинув попередні норми поетичного стилю та ввів у поезію нову лексику. Тож, розвиток кожного стилю зумовлюється змінами норм стандартної англійської мови. Великий вплив на розвиток функціональних стилів англійської мови також мають мінливі соціальні умови, науковий прогрес і розвиток культурного життя.

За твердженням Г. В. Матюхи та М. О. Карпінської, основною характеристикою функціональних стилів є використання відповідних мовних засобів та наявність власних норм, які підкоряються інваріантам загальної літературної норми національної мови. Письменники конкретного періоду розвитку літературної мови вносять вагомий внесок у розвиток системи норм цього періоду [26, с. 127].

Відповідно до комунікативного підходу до диференціації функціональних стилів літературної мови, дослідники виділяють декілька найважливіших сфер спілкування, кожна з яких відповідає тому чи іншому стилю мови. Зокрема, у

більшості мов виділяють такі сфери спілкування та відповідні їм функціональні стилі:

- 1) суспільно-політична сфера (публіцистичний, офіційно-діловий стилі);
- 2) сфера науки та освіти (науковий стиль);
- 3) адміністративно-виробничадіяльність (офіційно-діловий стиль);
- 4) мас-медійна сфера (публіцистичний стиль);
- 5) сфера побуту (розмовний стиль).

В. В. Виноградов, натомість, користується принципом класифікації стилів за функціональними параметрами мовлення. Зокрема, дослідник виокремлює побутовий, діловий, офіційно-документальний, науковий, публіцистичний і художньо-белетристичний стилі літературної мови [9, с. 9]. І. Білодід також виокремлює функціональні стилі відповідно до їх основних функцій:

- пізнавально-інформативна функція – науковий стиль;
- інформативно-пропагандистська функція – публіцистичний стиль;
- настановчо-інформативна функція – офіційно-діловий стиль;
- естетично-інформаційна функція – художньо-белетристичний стиль [6, с. 8].

Одним із функціональних стилів, які виділяються у всіх класифікаціях, є художній або художньо-белетристичний стиль літературної мови. У нашому дослідженні звертаємо увагу саме на художній функціональний стиль англійської мови, тому звернемося до аналізу основних його характеристик.

А. М. Агафонова вказує, що художній стиль вважається серцевиною стилістичної системи національної мови [1, с. 3]. З. Бен називає художнє мовлення особливим стилем мовлення, історично сформованому системі англійської літературної мови. Цей стиль має низку спільних рис, також історично мінливих, і володіє великою різноманітністю особливостей, які видозмінюються у залежності від форм прояву стилю, від епохи та від індивідуальної манери автора.

Окрім того, художній стиль характеризується активною взаємодією з усіма іншими стилями, а також і сам впливає на їх формування та розвиток. У художніх текстах часто використовуються елементи інших функціональних стилів зі стилістичною метою, адже предметом образного зображення у художній літературі є всі сфери людського життя – політична, правова, наукова, виробнича та ін. У той же час, художній стиль постійно «постачає» мовні елементи у певні жанри інших стилів. Художній стиль широко використовує матеріал усного розмовного стилю, та водночас дисциплінує його, вводить у літературні норми побутового мовлення. У той же час, художній стиль має багату систему стилістичних колоритів – офіційного, урочистого, піднесеного, книжного, інтимного, дружнього, жартівливого, іронічного, фамільярного, саркастичного, сатиричного [1, с. 3].

Слід пам'ятати, що система стилістичних засобів англійської мови дуже збагатилася на матеріалі публіцистичного стилю, особливо в ораторському стилі, і продовжує збагачуватися в стилі художнього мовлення. Не випадково основні стилістичні засоби мови вивчаються у рамках теорії літератури.

Тож, художній стиль мовлення можна розглядати як узагальнення й поєднання всіх стилів, оскільки письменники органічно вводять ті чи ті складники стилів до творів, надаючи їм більшої переконливості та правдивості у зображенні подій та явищ оточуючої дійсності [7, с. 13].

Основна функція стилю художньої мови – шляхом використання мовних і специфічних стилістичних засобів сприяти відповідному задуму автора і більш глибоко розкрити перед читачем внутрішні причини та умов існування, розвитку або відмирання того чи іншого факту цієї дійсності. Відповідно, у художньому стилі широко використовуються всі мовні засоби, увесь лексичний потенціал мови.

Художній стиль літературної мови реалізується у формі драми, прози та поезії, які у свою чергу, розподіляються на відповідні жанри. Особливості того чи іншого художнього тексту значною мірою залежать від приналежності твору

до певного жанру, від особливостей епохи, літературного напрямку, у рамках якого створений цей твір, а також від тематики твору.

Художній стиль широко використовується у творчій діяльності, різних видах мистецтва, у культурі та освітній сфері. У белетристиці (красному письменстві) художній стиль, окрім інформаційної функції, також виконує естетичну функцію, тобто впливає засобами художнього слова через систему образів на розум, почуття й волю читачів, формує ідейні переконання, моральні якості й естетичні смаки [20, с. 565].

Ю. Бондаренко, розглядаючи словесно-стильові особливості літературного твору, визначає такі основні його ознаки:

- образність (система образів персонажів, символів, наявність словесних та зорових образів);
- естетика мовлення, призначення якої – розбудити у читача почуття прекрасного;
- експресія та інтенсивність вираження (урочисте, піднесене, увічливе, пестливе, лагідне, схвальне, фамільярне, жартівливе, іронічне, зневажливе, грубе тощо);
- зображувальність (використання тропів: епітети, порівняння, метафори, алегорії, гіперболи, перифрази тощо; віршована форма, поетичні фігури у художньому поетичному тексті), конкретно-чуттєве живописання дійсності;
- відсутність певного регламентування вживання мовних засобів і способів їх поєднання, відсутність будь-якого нормування;
- суб'єктивізм розуміння й відображення (світогляд, світовідчуття і, відповідно, світовідтворення автора, спрямоване на світосприйняття й інтелект читача) [7, с. 14].

Щодо лексичних та граматичних особливостей художнього тексту, то зауважимо, що на лексичному рівні активно використовуються лексико-фразеологічні засоби, а саме – слова з емоційно-оцінним значенням, діалектизми,

жаргонізми, а також ідіоми, прислів'я і приказки, крилаті вислови тощо. На стилістичному рівні художні тексти включають також епітети, метафори, порівняння, гіперболи та інші прийоми увиразнення мовлення. Всі ці засоби використовуються у тексті художнього тексту для передачі своєрідності мовної манери героїв твору, відтворення національно-специфічних рис твору, авторського задуму тощо. Тобто, лексичні (так само, як і граматичні) засоби виконують стилістичну функцію.

На лексико-стилістичному рівні використовуються образні та зображально-виражальні стилістичні засоби, тропи. Саме стилістичні засоби створюють словесні художні образи, наочно характеризуючи предмет мовлення [21, с. 221]. На граматико-синтаксичному рівні у мові художньої літератури можуть вживатися найрізноманітніші типи речень та граматичних конструкцій, розповсюджені синтаксичні та граматичні стилістичні засоби. Речення художнього твору можуть бути повні та неповні, прості та складні, за функціональною ознакою вживаються як розповідні, так і питальні та спонукальні (а також окличні) речення [30, с. 96].

Художня література – це найпоширеніший вид мистецтва, який відображає життєве різноманіття у всіх його нескінченних проявах. Художній образ, як основна мистецька категорія, створюється в художній літературі за допомогою мовних та стилістичних засобів.

Колектив монографії «Особливості художнього перекладу» вказують, що художньому стилю притаманна літературно-мистецька мова, яка, подібно до публіцистичного тексту, виконує функцію впливу на читача [30, с. 94]. Окрім того, художній текст виконує естетичну функцію. Твори художньої літератури протиставляються творам інших функціональних стилів завдяки тому, що для них провідною є художньо-естетична комунікативна функція.

Дослідники вказують, що головна мета художнього тексту полягає передусім у створенні художнього образу. Художня література – це тексти, які спрямовані на передачу естетичної інформації. Способи оформлення цієї інформації можуть бути найрізноманітніші, що залежить як від авторського

стилю, так і від приналежності літературного твору до тієї чи іншої літературної течії.

Якщо естетична, емотивна та експресивна функції тексту у випадку художньої літератури є провідними, то когнітивна інформація у художньому тексті відступає на задній план. При цьому, для художнього тексту не вимагається високий рівень достовірності когнітивної інформації. Так, автор може по-своєму інтерпретувати реальні історичні чи наукові факти, використовувати вигадку і фантазію. Тобто, когнітивна інформація у художньому тексті може бути використана автором у художніх цілях. Таким чином, когнітивний компонент також підпорядковується у художньому тексті естетичній його функції.

Інша специфічна риса художньої літератури – це індивідуальні особливості творчості того чи іншого письменника. Це система специфічних характеристик творчості автора, які тісно переплетені між собою та проявляються у всіх його творах та проходять «червоною ниткою» через всю тканину кожного окремого твору. Особливості авторського стилю на мовному рівні простежуються у використанні різноманітних мовних категорій та образів, створених через мовні засоби. Це явище називають також індивідуальним стилем письменника, або ідіостилем/ідіолектом.

С. М. Щербина вказує, що ідіостиль (індивідуальний стиль) – це система формальних та змістовних лінгвістичних характеристик, притаманних творам того чи іншого письменника. Ця система робить унікальним втілений у літературному тексті авторський спосіб мовного вираження [37, с. 263]. Художній переклад, натомість, повинен передусім зберігати атмосферу сюжету, стиль автора. Тому основна мета художнього перекладу – це саме збереження ідіостилю.

На думку Р. Ліверські, ідіостиль письменника втілює у собі індивідуальні чинники, які впливають на текст, протиставляючи їх загальноприйнятим (формальним) чинникам. Ідіостиль письменника як автора передбачає вплив на художній текст його «душевних схильностей», тоді як формальними факторами

виступають мовна система, епоха, національна приналежність автора, соціальна група чи мовна ситуація [44, с. 452]. Кожен із вказаних чинників обумовлює особливість та неповторність стилю художньої літератури, який може по-різному виражатися у різних авторів та навіть у різних творах одного й того ж автора.

Тож, художній текст має безліч виразних особливостей, лінгвістичних засобів, індивідуальних авторських рис літературного твору, які становлять перекладацькі труднощі. З огляду на це, розглянемо також поняття та специфіку художнього перекладу.

1.2 Поняття художнього перекладу та його специфіка

Художній текст слід розглядати, як результат творчого процесу, втілення творчої концепції; твір мистецтва, який має високу інформаційну насиченість, представляючи читачеві різні види інформації – фактичну, емотивно-спонукальну, концептуальну. Художні тексти відображають мовну і національну картину світу як окремого (автора), так і всього народу, який говорить цією мовою.

У будь-якій культурі тексти багатофункціональні, тобто один і той же текст виконує не одну, а кілька функцій. Поєднання художньої функції з моральною, філософською, політичною є невід'ємною рисою соціального функціонування певного художнього тексту. Крім виконання конкретного художнього завдання, текст повинен виконувати моральні, політичні, філософські функції. І навпаки, для виконання певної функції, такої як філософська, текст також повинен мати естетичну функцію. Адже художній текст може виконувати свою соціальну функцію тільки при наявності естетичного спілкування в сучасному колективі [24, с. 42].

Переклад художнього тексту – складний і багатогранний вид людської діяльності. У перекладі різні культури, різні особистості, різні структури

мислення, різні літератури, різні епохи, різні рівні розвитку, різні традиції і погляди об'єднуються.

Відповідно до точки зору В. Н. Комісарова, художнім перекладом називається переклад творів художньої літератури [8, с. 89]. Твори художньої літератури протиставляються всім іншим мовним творам завдяки тому, що для всіх них домінантою є одна з комунікативних функцій, а саме художньо-естетична, або поетична функція мови.

Сам переклад як вид діяльності людини є відомій мисленнєво-мовленнєвої діяльності. У найбільш узагальненому значенні художній переклад розуміємо як переклад творів художньої літератури та художніх текстів [36, с. 608]. Вагомим чинником розуміння сутності художнього перекладу є уявлення про нього як про міжкультурну взаємодію.

Термін «переклад» тісно пов'язаний із іншими суміжними поняттями, такими як «інтеграція культур», «міжкультурна комунікація», «діалог культур» тощо. Передбачається, що будь-який переклад уже передбачає включеність у нього, як у процес, цих явищ. Художній переклад, натомість, є одним із найкращих проявів міжкультурної взаємодії, а на більш вузькому рівні у художньому перекладі відбувається іміжлітературна взаємодія. Фактично, художній переклад можна вважати основною частиною національно-літературного процесу.

Відповідно, художній переклад, окрім основної функції перекладу, яка полягає у передачі вихідного тексту мовою перекладу із дотриманням правил перекладацької адекватності й еквівалентності, також виконує роль обміну думками між різними народами і культурами. Сам художній текст, особливо, якщо це твір національної літератури, навантажений національно-культурною інформацією. Це й обумовлює значно ширший спектр функцій художнього тексту у порівнянні з іншими текстами, для яких інформативна функція зазвичай виступає на передній план.

Дослідники художнього перекладу сходяться на думці, що цей тип перекладу є також і окремим видом літературної творчості, у процесі реалізації якого текст, який переданий засобами однієї мови, відтворюється засобами іншої

мови. Окрім того, на відміну від інших типів перекладу, при художньому перекладі передається і система образів та художніх засобів [30, с. 6; 21, с. 221].

Ключовим аспектом у цьому визначенні є саме те, що художній переклад розглядається як творчий процес. Художній переклад часто називають окремим видом мистецтва, проміжним між власне літературною творчістю та перекладом. Хоча перекладач і не пише самостійний твір, на відміну від самого письменника, однак він має здійснити величезний пласт складної та напруженої роботи з адаптації уже існуючого твору до лінгвокультурних реалій мови перекладу. Перекладач художнього тексту має здійснити літературний аналіз твору, добре знатися на творчості письменника, витоках та особливостях його ідіостилу. Він має не тільки володіти обома мовами перекладу, але й вдало передавати неперекладні або складні для перекладу елементи тексту, такі як жарти, каламбури, національно-специфічні реалії тощо.

Відповідно, специфіка художнього перекладу полягає у його місці в системі типів перекладу з одного боку, а також його співвідношенням з оригінальною літературною творчістю з іншого боку. Між вихідною точкою і результатом перекладацької творчості лежить складний процес «перевираження» того життя, яке закріплене в образній тканині твору, який перекладається [30, с. 14].

Важливим критерієм якісного художнього перекладу є забезпечення сприйняття перекладу людиною іншої культури (читача) на тому ж рівні, на якому сприймає оригінал людина культури початкової (культури автора). Відповідно, така дуальність самої природи та задач художнього перекладу породжує необхідність знаходження балансу та тих меж, у яких перекладач може використовувати функціональні заміни та вносити інші зміни у смислове наповнення тексту-оригіналу.

Армянський дослідник-літературознавець Л. М. Мкртчян розуміє термін «художній переклад» як трансформацію тексту оригіналу засобами іншої мови, яка передбачає створення нового поєднання форми та змісту у цільовій мові. Відомий перекладознавець В. В. Комісаров впевнений, що для

забезпечення виконання основного завдання художнього перекладу – а саме, збереження художньо-естетичних характеристик та властивостей оригіналу та створення нового і повноцінного літературного твору мовою перекладу – допустимі відхилення перекладача від точної передачі тексту-оригіналу, наприклад, опущення певних лексичних одиниць чи їх заміни іншими лексичними одиницями.

Л. К. Латишев також вважає допустимим та часто й необхідним зміни у тексті художнього твору у процесі художнього перекладу. Художній переклад як такий він розглядає як певний вид перетворень, а саме – як міжмовну трансформацію. Український вчений В. В. Коптілов визначає «художній переклад» як окремий вид словесної творчості, який передбачає відтворення засобами однієї мови тексти, написані вихідною мовою [22, с. 5].

Інший український дослідник М. Г. Шемуда впевнений, що художній переклад можна трактувати, як взаємодію та взаємовплив двох культур – вихідної та цільової, до яких належать оригінальний текст та текст перекладу. М. Г. Шемуда впевнений, що такий взаємовплив у випадку художнього перекладу не може зводитися лише до мовної взаємодії двох текстів, як це може бути у випадку перекладу наукової літератури. Натомість, художній переклад охоплює всі сторони життя, які можуть бути втілені у художньому творі. Часто перекладач має також відтворити національний колорит, культурні особливості або індивідуальні авторські властивості вихідного тексту [36, с. 164].

Відмінною рисою художнього перекладу від усіх інших видів перекладу (наприклад, синхронного, наукового і технічного) є приналежність тексту перекладу до творів, які мають художню цінність. Іншими словами, художній переклад – це вид перекладацької діяльності, основним завданням якого є формування на мові перекладу мовного твору, здатного надати художній і естетичний вплив на читача [45, с. 54].

Н. С. Пашук формулює сім ознак художнього тексту, які також важливо враховувати при перекладі:

1) функціональність (умовність, вигаданість), опосередкованість внутрішнього світу тексту;

2) синергетична складність: з одного боку, художній текст – це складна за організацією система, особлива система засобів загальнонаціональної мови; з іншого ж боку, у художньому тексті виникає власна кодова система, яку читач повинен дешифрувати, щоб зрозуміти текст;

3) цілісність художнього тексту, утворена за рахунок набутих додаткових «збільшень сенсу»;

4) взаємозв'язок всіх елементів тексту або ізоморфізм всіх його рівнів;

5) рефлексивність поетичного слова, пожвавлення внутрішньої форми слів, посилена актуалізація елементів лексичного рівня;

6) наявність імпліцитних смислів;

7) вплив на зміст художнього тексту міжтекстових зв'язків – інтертекстуальність.

Відповідно, зазначені особливості художнього тексту, а саме його насиченість виразними засобами, орієнтованість на реалізацію естетичної і образно-емоційної функцій, яскрава присутність авторського індивідуального стилю в тексті, роблять літературні твори одним із найбільш складних для перекладу типу текстових матеріалів. Художня література передбачає безліч труднощів для перекладача. Це обумовлює доцільність виділення художнього перекладу як окремого типу перекладу, оскільки його відмінність від перекладу технічного чи юридичного тексту є очевидною та вагомою.

Тож, художній переклад тексту є одним із найскладніших письмових перекладів. Він має низку особливостей. По-перше, художній переклад – це не переклад тексту словою слово, він не може бути буквальним або дослівним. Переклад даного типу є більш гнучким, вільним. Перекладач може використовувати омоніми, перифрази та інші художні засоби, щоб зберегти естетичність твору.

По-друге, перекладач часто стикається із особливостями художнього тексту, властивими певній мові, зустрічає фразеологізми або фразеологічні

звороти, при дослівному перекладі яких смислове навантаження тексту втрачається, тому необхідно шукати аналоги. Також, перекладач може зустріти гру слів, яка несе в собі гумористичний характер. Даний оборот практично неможливо відтворити іншою мовою.

По-третє, інтерпретатор, зайнятий художнім перекладом повинен мати задатки літературознавця, володіти навичками літературної стилізації, тобто вміти відтворювати мову тексту, що перекладається. І по-четверте, при перекладі художнього тексту перекладач повинен враховувати всі тонкощі та особливості перекладного тексту (у який час був написаний текст, у якому стилі) та дотримуватися його культурних особливостей [50].

Перекладознавець В. С. Криса вказує, що основною проблемою художнього перекладу є саме відсутність дослівності(буквальності). Художній переклад не передбачає дослівності при роботі з текстом оригіналу. Саме тому цей вид перекладу викликає безліч суперечок серед вчених та перекладачів [25, с. 45]. Частина вчених вважає, що найкращі переклади постають не тоді, коли перекладач дотримується синтаксичних та лексичних відповідностей, а коли він здійснює своєрідний творчий пошук. У результаті перекладу відбувається відтворення тексту іншою мовою.

Дехто з учених вважає, що неможливо зберегти структуру тексту, дуже змінюючи її. На думку О. Городецької, має бути комплексний переклад із урахуванням усіх (наскільки це можливо) аспектів оригіналу; для цього перекладачеві слід якомога повніше досягнути інваріант художньої концепції світу й особистості, відображений у тексті, «увійти» у його внутрішню структуру. Так само недоречною буде зміна змісту оригіналу при перекладі.

Перекладати художній текст досить складно: перекладач активізує мисленеву діяльність, художній смак, розширює кругозір, поглиблює знання не лише іноземної, але і рідної мови. Функція художнього мислення – досягнення світу через його пізнання шляхом творчого відтворення. У художньому мисленні творча фантазія відтворює цілісну художню картину, вона веде до створення образів та символів – конкретних і водночас багатозначних. Характерною для

художнього стилю є очевидна прихована образність слів. Образність слів, суб'єктивна оцінка, динамічність, яскраво виражена індивідуальність автора – всі ці особливості притаманні літературним творам.

Художній переклад є об'єктом дослідження перекладознавців чи не з самої появи перекладу як виду діяльності людини. Втім, явище художнього перекладу все ще залишається недостатньо висвітленим, особливо – у контексті сучасних підходів до перекладацької діяльності. Переклад, як складний творчий процес та його результат, постійно потребує удосконалення та розвитку, що дозволить досягати якомога більшого рівня адекватності перекладу та відповідності його властивостей та функцій оригінальному тексту.

1.3 Актуальні напрямки розвитку художнього перекладу

У даний час дослідження художнього тексту проводяться у рамках ряду дисциплін. Проблеми, пов'язані з різними аспектами його формування і сприйняття, розвиваються не тільки в лінгвістиці, а й в інших областях, таких як психологія, психолінгвістика, методика викладання іноземних мов, лінгвокультурологія та т. д. Такий багатогранний підхід викликаний певним зміщенням акценту у вивченні тексту: його стали розглядати не тільки як джерело лінгвістичних даних, але і як базову одиницю комунікації, індивідуальну лінгвістичну реалізацію мовної системи, яка нерозривно пов'язана з розумовою діяльністю.

Сучасне перекладознавство (та художній переклад зокрема) на сьогодні переживають своєрідну «культурну революцію». Переклад все частіше розглядається як явище не стільки лінгвістичне, як культурне. Нове осмислення сутності і природи перекладу отримало назву «культурного повороту» (cultural turn) в теорії перекладу. По суті цей термін означає зміщення акцентів у вивченні перекладу на його культурні аспекти і відповідає назві нового

«культурологічного» напрямку, який прогнозовано й стане визначальним для перекладознавства у новому столітті.

Культурна наукова парадигма передбачає розуміння національної літератури як своєрідної «літературної системи», яка створюється та існує у певному середовищі, що формується соціальною системою і культурною системою. Всі три системи відкриті та взаємодіють одна з одною [43, с. 14].

У контексті культурологічного підходу до перекладу особливе значення має питання перекладу безеквівалентних культурно-маркованих одиниць, зокрема – реалій та лакун, які часто зустрічаються у художньому стилі. Питання перекладу безеквівалентних одиниць напряму пов'язано з поняттями еквівалентності та адекватності перекладу.

Основним завданням перекладача є максимально повна передача змісту оригіналу, тобто – створення адекватного перекладу, здатного відтворити як зміст, так і форму оригіналу засобами відбору закономірних відповідників (еквіваленти, аналоги і описовий переклад).

Поняття еквівалентності не має однозначного трактування в сучасному перекладознавстві. Це зумовлюється тим, що еквівалентність завжди залишається відносним поняттям – навіть якщо перекладач добивається практичної інформаційної еквівалентності перекладу оригіналу, в теоретичному плані ця еквівалентність буде значно різнитися. Можна стверджувати, що будь-який переклад ніколи не буде абсолютно ідентичним канонічному тексту оригіналу. Сам ступінь зближення тексту перекладу з оригіналом ґрунтується на цілій низці факторів – це і майстерність перекладача, і особливості мов та культур, які піддаються зіставленню, і способи перекладу та характеристики перекладних текстів тощо. У широкому сенсі еквівалентність розуміється як дещо рівноцінне, рівнозначне чому-небудь. До деякої міри саме ця менша семантична категоричність слова «еквівалентність» і зумовила особливості його трактування у рамках сучасного перекладознавства [28, с. 38].

Тож, на сьогодні в теорії перекладу еквівалентність розуміється як збереження відносної рівності змістовної, змістової, семантичної, стилістичної та

функціонально-комунікативної інформації, що міститься в оригіналі та перекладі. Особливо важливо підкреслити, що еквівалентність оригіналу і перекладу насамперед полягає у спільності розуміння інформації, яка міститься у тексті, у тому числі у тій, що імпліцитно віднесена до підтексту та здійснює вплив не тільки на розум, але й на почуття реципієнта. Еквівалентність перекладу також залежить від ситуації породження тексту оригіналу і його відтворення в мові перекладу. Таке трактування еквівалентності цілком відображає повноту та багатогранність даного поняття, пов'язаного із семантичними, структурними, функціональними, комунікативними, прагматичними, жанровими та іншими характеристиками тексту. Причому всі вказані параметри мають зберігатися в перекладі, однак ступінь їх реалізації буде різнитися залежно від тексту, умов і способу перекладу [23, с. 69].

Говорячи про еквівалентність перекладу, слід пам'ятати, що найголовнішим у перекладі є передача змісту тексту, тоді як всі інші характеристики цієї інформації (стильові та стилістичні, функціональні чи соціолокальні) не можуть бути точно передані без відтворення змістової інформації. Це відбувається через те, що весь інший зміст компонентів висловлювання нашаровується на змістову інформацію, підказується нею та витягується з неї, у результаті трансформуючись у певні образні асоціації й т. п.

Адекватність перекладу у сучасному перекладознавстві трактується як ширше за своїм значенням поняття, аніж еквівалентність перекладу. Так, на думку В. Балахтара термін «адекватність» позначає співвідношення вихідного та кінцевого текстів, при якому враховується мета перекладу [4]. До поняття адекватності перекладу входить і передача стилістичних та експресивних відтінків оригіналу. Навіть при відсутності формальної точності у тому, як перекладач передає у перекладі окремі слова та словосполучення, переклад в цілому може бути адекватним. Окрім того, іноді адекватність перекладу досягається саме завдяки порушенню точності, адже її дотримання може зробити

переклад елементарним, поверхневим та не здатним передати імпліцитні конотації або культурні аспекти, закладені у тексті-оригіналі.

Високий ступінь адекватності перекладу досягається за умови, якщо різноманітні дрібні, а часто неперекладні, елементи тексту передаються у повній відповідності до закладеного автором ідейно-художнього задуму. Таким чином, переклад можна вважати адекватним, якщо зберігається одна із даних умов: правильно перекладені усі терміни та їх сполучення; переклад є зрозумілим для спеціаліста і в нього немає до перекладача жодних запитань і зауважень [4]. Тож адекватний переклад – це відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Адекватний переклад враховує як змістову, так і прагматичну еквівалентність, не порушуючи при цьому ніяких норм, є точним і не містить певних неприпустимих перекручень.

Особливу складність у досягненні еквівалентного та адекватного перекладу становлять безеквівалентні одиниці. С. Влахов та С. Флорін визначають безеквівалентну лексику як «одиниці, що не мають із тих або інших причин лексичних відповідників у мові перекладу». В. Н. Комісаров означає безеквівалентну лексику як «одиниці вихідної мови, які не мають регулярних відповідників у мові перекладу».

Для позначення таких одиниць у перекладознавстві введені різноманітні поняття, наприклад:

- 1) безеквівалентна лексика – слова, які не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать (Г. В. Чернов, А. В. Федоров);
- 2) екзотизми – лексичні одиниці, що позначають географічні та історичні реалії (А. Є. Супрун);
- 3) лакуни – ситуації, звичні для культури одного народу, але відсутні в іншій культурі (І. І. Ревзин, В. Ю. Розенцвейг);
- 4) варваризми – слова, за допомогою яких стає можливим опис чужих звичаїв, особливостей життя і побуту, створення місцевого колориту (А. А. Реформатський);

5) етнокультурна лексика (етнолексеми) – лексичні одиниці, що характеризують систему знань про специфічну культуру певного народу як історико-етнічної спільноти людей (Л. А. Шейман);

б) алієнізми – слова із маловідомих мов, які підкреслюють стилістичну функцію екзотизмів (В. П. Берков).

Особливий інтерес з точки зору актуальних напрямків розвитку художнього перекладу становить явище лакуни. За визначенням С. О. Швачко та Т. О. Анохіної лакуни – це семантичний вакуум, який є чинним у модусах мови, мовлення і мовленнєвої поведінки, це семантичні пустоти та відмінності, є зворотною стороною ідентифікації, чинником пізнавального процесу та подолання інформаційного вакууму [34, с. 5].

З точки зору З. Д. Попової та Й. А. Стерніна, лакуна – це відсутність лексичної одиниці в одній мові за її наявності в іншій. Ці автори підкреслюють, що головною особливістю лакун є те, що вони виникають у процесі спілкування, у процесі контакту двох культур.

Саме лакуни складають національно-культурний зміст тексту вихідної мови і є трудностю етносемантичного рівня, яку реципієнтові доводиться долати вміжкультурній комунікації. При цьому завдання полягає в збереженні і передачі етнокультурної своєрідності для досягнення адекватного перекладу.

Більш того, перекладна література в сукупності також трактується як особлива система всередині системи національної літератури і взаємодіє з нею у двосторонньому порядку. Уявлення про літературу як про систему впливає з теорії полісистем, суть якої зводиться до того, що література як система існує в історичній, соціальній та культурній системах певної аудиторії читачів і взаємодіє з ними. Так формується уявлення про багатосистемну модель, тобто «полісистему» [41, с. 202].

Основоположники культурологічного напрямку в перекладознавстві С. Баснетт і А. Лефевр виділили нову одиницю перекладу: «neither the word, nor the text, but the culture becomes the operational “unit” of translation» – «ні слово, ні текст, а культура стає операціональною одиницею перекладу» (переклад мій –

А. Ф.) [39, с. 8]. Цепоняття визначене на основі «культурного повороту» і ще раз свідчить про прагнення вчених привернути увагу дослідників і перекладачів до культурологічних і лінгвокультурних явищ у перекладі.

Концепція накладення культурних контекстів у процесі перекладу дозволяє перекладачам і аналітикам виділяти в оригіналі фрагменти найбільшої розбіжності, які потрібно нівелювати у процесі перекладу. Однак нівелювання культурних розбіжностей – не абстрактне поняття, адже за ним стоять цілком конкретні перекладацькі рішення. У сучасній теорії художнього перекладу сформульовані дві основні стратегії – «форенізації» та «доместикації». Ці терміни були введені в теорію перекладу Л. Венуті, який вважав, що “all translation is fundamentally domestication and is really initiated in the domestic culture” – «будь-який переклад, по суті, є доместикацією, або «одомашненням»(тобто адаптацією тексту оригіналу до культури мови перекладу), у якій він і ініціюється» (переклад мій – А. Ф.) [47, с. 240–244].

Перекладач може обрати стратегію «доместикації» оригіналу, тобто заміни іноземних елементів у тексті на елементи приймаючої культури, а може застосовувати стратегію «форенізації», тобто збереження національного компонента і колориту, навіть якщо при цьому він “deliberately breaks target conventions by retaining something of the foreignness of the original” – «навмисно порушує норми приймаючої культури» (переклад мій – А. Ф.) [46, с. 22]. Вибір способу адаптації тексту оригіналу визначається відповідно до домінуючої в приймаючій культурі традиції.

Таким чином, аналіз сучасних підходів та актуальних проблем художнього перекладу показав, що доцільним є вивчення використання принципів адекватності та еквівалентності художнього перекладу, аналізу явища «культурного перевороту» у сфері художнього перекладу, а також використання стратегій доместикації та форенізації культурно-маркованих елементів художнього тексту, включаючи лакуни, реалії, безеквівалентні одиниці.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

2.1 Адекватність та еквівалентність художнього перекладу

Передусім, звернемося до питання дотримання принципів адекватності та еквівалентності в художньому перекладі. Адекватність та еквівалентність, як базові поняття теорії і практики перекладу, часто розглядаються сьогодні з позиції можливості їх використання для оцінки якості виконаного перекладу. Сама проблема оцінки якості перекладу досі є невирішеною, оскільки немає єдиної думки стосовно систематизації критеріїв оцінки якості та рівня адекватності й еквівалентності перекладу.

Загалом, дослідники схиляються до висновку, що для текстів різних стилів, функцій, комунікативної спрямованості необхідно виділяти свої критерії [17, с. 115; 18, с. 280]. Відповідно, для художнього тексту виділяються окремі вимоги до адекватності та еквівалентності та критерії їх оцінки. М. С. Зарицький для оцінювання якості перекладу художнього тексту пропонує виокремлювати наступні критерії [15, с. 56]:

- 1) ясність (прозорість), під якою розуміють відтворення у перекладі ідіоматичних виразів та інших засобів шляхом підбору аналогів і еквівалентів у мові перекладу;
- 2) точність перекладу фразеологічних і крилатих виразів;
- 3) ступінь смислової близькості перекладу оригіналу;
- 4) наявність помилок, які спотворюють смисловий зміст оригіналу;
- 5) наявність помилок, що спотворюють стилістичні особливості оригіналу;
- 6) відсутність орфографічних і граматичних помилок;
- 7) відповідність синтаксису правилам мови перекладу і відповідність його оригіналу;

8) семантична вірність (повна реконструкція значення, без упущень і доповнень: можливість розбіжностей в оцінках множитья в результаті проблем, що виникають через «вільний переклад»;

9) збереження і відтворення у перекладі прагматичного аспекту оригіналу.

На наш погляд, основними критеріями оцінки якості художнього перекладу виступають адекватність та еквівалентність. Спираючись на проаналізований теоретичний матеріал, можна сказати, що адекватність і еквівалентність перекладу охоплюють всі наведені вище критерії.

Еквівалентність включає в себе смислову близькість оригіналу і перекладу, максимально можливу в конкретних умовах, відповідність лексичного складу і синтаксичної організації вихідного та перекладного текстів. Адекватність, у свою чергу, включає в себе відповідність стилістичних особливостей, точність перекладу і підбору аналогів для ідіоматичних і фразеологічних висловів, семантичну вірність і збереження прагматичного аспекту [16, с. 97].

Що ж стосується відсутності орфографічних і граматичних помилок, то цей критерій є необхідним для наукових, офіційних та інших типів текстів. Натомість, у тексті художнього стилю відхилення від граматичних і орфографічних правил допустимі, за умови достатньої обумовленості даних відхилень (для створення мовної характеристики персонажа, для відображення певних особливостей писемного мовлення героїв). Отже, порушення орфографічних і граматичних норм повинні відповідно передаватися і в тексті перекладу.

Відповідно, критерії адекватності та еквівалентності виступають узагальнюючими і основними, вбираючи в себе й інші критерії. При цьому між собою еквівалентність та адекватність знаходяться у положенні ієрархії. Еквівалентність виступає у якості критерію першого порядку, на якому виявляється відповідність змісту тексту перекладу тексту оригіналу, близькість/віддаленість лексичної і синтаксичної будови. Адекватність же є

критерієм другого порядку, дозволяючи зробити висновки про семантичну, стилістичну і прагматичну відповідність/невідповідність тексту перекладу.

Розглянемо також особливості дотримання принципів адекватності та еквівалентності перекладу художнього тексту. Здійснимо аналіз на матеріалі сучасних англійських романів із трилогії «Дивергент» авторства В. Рот. Передусім, звернемо увагу на назву твору, яка має величезне для інформування читача про основні властивості, тематику, стилістику художнього твору. Назва твору “Divergent” в українському перекладі отримала відповідність в образно-смісловій формі – «Нескорена». Натомість, з англійської мови слово “divergent” перекладається як «відмінний», «не такий, як інший». Тобто, дивергент – це той, хто не вписується ні в одну групу.

Роман В. Рот «Дивергент» рясніє великою кількістю власних назв, що відображають реалії постапокаліптичного світу. Дія роману розвивається на руїнах колишнього Чикаго. Води людей призвели до глобальної катастрофи, і, щоб уникнути повторення подібної трагедії, люди нового покоління утворили соціум, розділений на 5 фракцій, кожна з яких об’єднує людей зі схожими рисами характеру і життєвими прагненнями.

Розглянемо приклад перекладу назви фракцій, які є мовними реаліями художнього твору “Divergent”:

I could tell him I've been worried for weeks about what the aptitude test will tell me – Abnegation, Candor, Erudite, Amity, or Dauntless? [56] / Я могла б сказати йому, що протягом багатьох тижнів не переставала думати про те, на що вкаже мені тест здібностей: Зречення, Щирість, Ерудиція, Дружелюбність або Безстрашність? [53].

Зазначимо, що у представленому перекладі обраний метод калькування для відтворення назв фракцій українською мовою. Цей метод вдалий, так як зберігає основний сенс – найцінніші якості людини для тієї чи іншої фракції. Використання транслітерації або транскрипції позбавило б читача можливості зрозуміти семантичні властивості назв фракцій, адже транслітеровані англійські

слова не мали б для українського читача, який не володіє англійською мовою, жодного сенсу.

Розглянемо наступний приклад перекладу мовних властивостей художнього тексту:

I train my eyes on the floor and stand behind the Dauntless-born initiates who chose to return to their own faction [56] / *Я перекладаю погляд на підлогу і стаю за присвяченими, народженими в безстрашність, які зробили вибір повернутися в свою власну фракцію* [53].

Група перекладачів використовує в перекладі вдалий варіант перекладу лексеми *initiates*– «присвячені», однак переклад складного прикметника *Dauntless-born* як «народжені в безстрашність» вважаємо не надто вдалим, оскільки семантично таке словосполучення є малозрозумілим читачеві, оскільки граматично воно не відповідає нормам української мови. Вважаємо більш доцільним переклад цього прикметника як «народжені безстрашними», що семантично є більш доступним для розуміння.

Окрім того, у наведеному вище прикладі недоцільним вважаємо переклад словосполучення *to train one's eyes* як «перекласти погляд», що пов'язано з семантичними властивостями слова «перекладати», яке частіше використовується у значенні «перекласти якийсь предмет». Натомість, про погляд більш доцільно сказати «перевести погляд», тому такий переклад вважаємо у даному випадку більш адекватним та еквівалентним. Таким чином, наш варіант перекладу аналізованого речення, який вважаємо більш адекватним та еквівалентним, має такий вигляд:

Я переводжу погляд на підлогу та стаю позаду Народжених Безстрашними присвячених, які зробили вибір повернутися в свою власну фракцію.

Окрім того, у своєму романі В. Рот використовує велику кількість фразеологічних зворотів та ідіоматичних виразів, які надають твору образності й експресивності. Передача фразеологічних одиниць – дуже важке завдання для перекладача. У силу свого семантичного багатства, образності, лаконічності

таяскравості фразеологія відіграє в мові важливу роль. Вона надає мові виразності й оригінальності. Особливо широко фразеологізми використовуються в усному мовленні, у художній літературі та політичній комунікації. При перекладі фразеологізму перекладачеві треба передати його зміст і відобразити його образність, знайшовши аналогічний вираз у мові перекладу, не загубивши при цьому стилістичної функції фразеологізму. При відсутності у мові перекладу ідентичного образу перекладач змушений вдаватися до пошуку приблизної відповідності чи застосування прийомів функціонального аналогу, кальки, описового перекладу, тощо.

Розглянемо приклад перекладу фразеологізмів на матеріалі перекладу роману В. Рот «Дивергент»:

My stomach sinks and I stare at the railroad tracks [56] / *Мій шлунок скручує, і я дивлюся на колії* [53].

У даному прикладі вжита варіація усталеного звороту *one's heart sinks— one's stomach sinks*, який використовується для передачі почуття тривоги, побоювання або занепокоєння. Контекст використання цього звороту наступний – коли група Безстрашних здійснювала стрибок на величезній висоті з потяга, одна з дівчат не впоралася із завданням, розбившись на смерть. Інша героїня роману – Беатріс – дивиться на тіло загиблої дівчини й відчуває, як її охоплюють погане передчуття та страх.

Група перекладачів, яка працювала над перекладом цього роману українською мовою, пропонує вираз «шлунок скручує», що може означати наявність дискомфорту в області живота через почуття голоду або ж, навпаки, після прийому їжі. Ми вважаємо, що в представленому випадку зміст виразу не вдало переданий. У даній ситуації можна було б вдатися до описового методу, наприклад: «Мені стало страшно», «Мене охопив жах». Втім, більш доцільним би було використання функціонального аналогу, наприклад – «серце пішло у п'яти», або ж «всередині похолоділо». Такі фразеологічні звороти є типовими для передачі емоції страху, тривоги в українській мові.

Розглянемо ще один приклад перекладу фразеологічного звороту у художньому тексті:

You're fidgeting Candor [56] / *Tu nervуєш* [53].

В оригінальному варіанті використовується дієслово *to fidget*, яке можна перекласти як «метушитися, хвилюватися». Воно відноситься до нейтральної лексики і група перекладачів доцільно використовує нейтральний варіант його перекладу – «нервувати».

Відповідно до розглянутих особливостей дотримання принципів адекватності та еквівалентності при перекладі художніх творів, виокремлюємо такі кроки оцінки рівня адекватності та еквівалентності перекладу англомовного художнього тексту:

1) визначається рівень еквівалентності перекладу шляхом зіставлення синтаксичної побудови і лексичного складу речень, з урахуванням збереження мети комунікації;

2) шляхом застосування перекладацьких трансформацій і порівняння нетрансформованого варіанту з трансформованими робиться висновок про вірність вибору рівня еквівалентності для перекладу;

3) оцінка з позиції семантичної адекватності проводиться за допомогою методу компонентного аналізу, виділяються ключові семи речення оригіналу і перекладу і проводиться зіставлення;

4) виявляються використані автором оригіналу зображальні засоби і прийоми, визначається, які з них збережені в перекладі, або змінені і компенсовані / некомпенсовані;

5) оцінюється збереження загального впливу речення перекладу і доречності всіх здійснених перекладачем трансформацій з урахуванням більш широкого контексту.

Розглянемо процес оцінювання рівня адекватності та еквівалентності перекладу на конкретній мовній ілюстрації:

S'mess, said Glod. Some'ne fetch me a brm and a scr'bing brsh this min't [56] / *Який бардак, – обурився Золтом. Зараз принесіть мені швабру і щітку* [53].

Виходячи з відповідності лексичного складу речення (*mess – бардак, fetch – взяти, принести, this min't – цю хвилину* і т.д.) і незначну зміну порядку слів у реченні, відносимо переклад речення до еквівалентності на рівні повідомлення. Натомість, у нетрансформованому вигляді вихіднеречення звучатиме таким чином:

Це безлад, – сказав Золтом. Хтось принесть мені швабру і щітку в цю ж хвилину.

Як бачимо, внесені перекладачем зміни не змінюють змісту і мети комунікації, а лише призводять речення до виду, характерного для мови перекладу. Ключові семи вихідногоречення також збережені в перекладному варіанті: «*відсутність порядку*», «*дати*», «*зараз*», «*інструмент для прибирання*». Окрім того, дотримана семантична адекватність. Однак при цьому в тексті перекладу втрачені стилістичні особливості мови персонажа, а саме – скорочення (*brm, brsh, this min't, etc.*), використані в оригіналі для відображення нетверезого стану героя.

Відповідно, при збереженні еквівалентності та семантичної адекватності у даному реченні при перекладі порушені стилістична і прагматична адекватність, що знижує якість перекладу. Подібна процедура оцінки, заснована на умовах адекватності та еквівалентності, дозволяє провести комплексний аналіз перекладу тексту і зробити висновки про загальний рівень якості вихідного тексту і може використовуватися для відсіювання неякісних перекладів на етапі перевірки і редагування.

Підводячи підсумок, доцільно відзначити, що переклад художньої літератури – завдання не з легких. Одного знання мови буде недостатньо, адже окрім нього переклад художньої літератури потребує також особливого художнього чуття, письменницького таланту і всебічного розуміння матеріалу. Це дозволить торкнутися читача, донести до нього всю ту інформацію, всі ті емоції, які мав на увазі автор твору.

Окрім питання застосування принципів адекватності та еквівалентності при перекладі художніх текстів, важливим також є й дотримання культурних

властивостей тексту при адаптації їх до культурних реалій мови перекладу. У сучасному перекладознавстві культурологічний підхід до перекладу художніх творів найбільш активно вивчається у контексті так званого «культурного перевороту». Особливості його застосування у сфері художнього перекладу розглянемо більш детально у наступному параграфі дослідження.

2.2 «Культурний переворот» у сфері художнього перекладу

У ході вивчення теоретичних засад сучасного підходу до практики перекладу художніх творів було визначено, що сучасне перекладознавство, та художній переклад у тому числі, на сьогодні переживають своєрідну «культурну революцію». Нове осмислення сутності і природи перекладу отримало назву «культурного повороту» в теорії перекладу, який можна вважати сучасним і актуальним підходом до переосмислення художнього перекладу з огляду на виклики сучасності.

Теорія культурного перевороту претендує на радикальну трансформацію уявлення про задачі перекладу, прагнучи поставити застарілі уявлення про нього з «ніг на голову», що означає зміну об'єкта діяльності перекладознавства. С. Басснетт та А. Лефеврствверджують, що перекладознавство існує не для того, щоб готувати перекладачів, а для того, щоб вивчати процеси міжкультурної взаємодії [39, с. 19; 40, с. 6], а також вивчати, що відбувається з текстами, коли вони опиняються в новому культурному контексті, так само як і швидко змінювані моделі міжкультурної взаємодії у сучасному світі.

Одним із перекладацьких об'єктів, які особливо потребують від перекладача культурологічного підходу, є культурно-специфічні реалії. Розглянемо приклади перекладу реалій на матеріалі роману М. Хеддона “The Curious Incident of the Dog in the Night-time”. Зокрема, у рамках етнографічних реалій окрему групу представляють реалії побуту, зокрема – номінації їжі та напоїв, а також назви торгових марок різноманітних товарів та продуктів.

Розглянемо особливості дотримання принципів культурологічного підходу до перекладу на прикладі перекладу етнографічних реалій, наприклад:

The police car smelled of hot plastic and aftershave and take-away chips [55] / У поліцейській машині пахло гарячою пластмасою, лосьйоном для гоління та чіпсами.

Словосполучення *take-away chips*, вжите в оригіналі, означає картоплю-фрі, яка вживається поза закладом, тобто – на виніс. Перекладач передає його як «чіпси», відповідно, виробляючи невмотивовану заміну реалії *chips* реалією *crisps*. Для українського читача знайомі обидві страви британської кухні, однак у даному випадку, вочевидь, вплинула недостатність фонових знань перекладача – оскільки слово *chips* у даному випадку виступає «хибним другом перекладача», бо його легко транслітерувати як чіпси. Натомість, чіпси – це не ресторанна страва, їх купують у магазині одразу запакованим. У даному ж випадку мається на увазі хрумка смажена картопля, яку взяли на виніс із ресторану – тобто, картопля-фрі.

Розглянемо інші приклади культурологічного підходу при перекладі етнографічних реалій:

For example, this morning for breakfast I had Ready Brek and some hot raspberry milk shake [55] / Наприклад, сьогодні вранці я з'їв готовий сніданок і випив трохи малинового молочного коктейлю.

Етнографічна реалія *hot raspberry milkshake*, тобто теплий молочний коктейль, приготований з малиною, у перекладі відображена як «малиновий молочний коктейль», що можна розглядати як заміну реалії своїм аналогом. Таке перекладацьке рішення можна пояснити тим, щоукраїнці переважно звикли вживати холодні молочні коктейлі, або ж підігрівають їх після приготування.

Реалія *Ready Brek*, що позначає відому в Великобританії торгову марку вівсяної каші, яка не вимагає варіння, перекладається за допомогою родовидової заміни з опущенням власної назви, а саме, гіперонімом «готовий сніданок». Це перекладацьке рішення є цілком виправданим, адже така торгова марка відсутня

в Україні, тому український читач не зміг би ідентифікувати продукт, який мається на увазі під власною назвою торгової марки у тексті.

Використовуються також етнографічні реалії, які номінують явища побуту:

He was wearing a lumberjack shirt [55] / *На ньому була картата сорочка.*

Реалія *lumberjack shirt*, що позначає картату сорочку з фланелі, яка раніше була характерним предметом одягу для лісорубів Північної Америки, перекладена як «картата сорочка», що можна розцінювати як заміну аналогом, з огляду на що втрачається національний та історичний колорит реалії вихідного тексту.

У тексті твору використовується також реалія *Homer Simpson pattern tie*, яка позначає краватку із зображеннями героя популярного мультфільму. У перекладі ця реалія передана як «краватка-метелик», що, по-перше, є невмотивованою заміною реалії та, по-друге, опущенням національно-специфічного компоненту (*Homer Simpson*).

Також серед етнографічних реалій слід виділити окрему групу, до якої входять реалії, що позначають міри та гроші. До цієї групи відносяться такі реалії: *£, p, mph, quid*. Реалії даної групи передані у перекладі еквівалентними лексичними відповідниками.

Група етнографічних реалій побуту, що описують житло, меблі, іграшки, посуд та ін. є досить численною і включає в себе наступні L-реалії: *patio, Stanley knife, front door, back garden, airing cupboard, Mag-Lite torch, Blu-Tack, Airfix Sherman, Airfix Messerschmitt Bf 109G-6* [55].

Реалія *patio*, перекладена як «сторона будинку», позначає вимощену територію, що примикає до будинку, використовувану для відпочинку в гарну погоду. Перекладач робить заміну реалії, однак, смисловий зміст реалії докорінно змінюється, через що видається некоректним говорити про заміну реалії її аналогом.

Реалія *Stanley knife*, що позначає канцелярський ніж, зовсім опускається автором перекладу. *Front door* є реалією, референтом якої виступає головний

(парадний) вхід у будинок, перекладач передає шляхом калькування, отримуючи у результаті варіант перекладу «передні двері». *Back garden*, сад (город), розташований позаду будинку або з протилежного боку так званого *front garden*, перекладається у тексті перекладу як «сад, який знаходиться позаду будинку», тобто використовується опис як прийом перекладу.

Реалія *airing cupboard*, що позначає сушильну шафу, куди кладеться випраний одяг, постільна білизна і т.п. для сушіння теплим повітрям, перекладається за допомогою калькування як «сушильна шафа». Реалія *Mag-Lite torch*, ручний ліхтарик відомого бренду, перекладач передає як «ліхтарик», що є гіперонімічною заміною. Реалія ж *Blu-Tack*, яка позначає схожу на пластилін масу для закріплення легких об'єктів на різних поверхнях, призначену для багаторазового використання, у перекладі передана як «кнопки», що є контекстуальним аналогом даної реалії.

Одним із прикладів перекладу культурних особливостей може послужити також переклад наступного речення твору-оригіналу:

There was also a padded bench.../ А ще там стояла м'яка кушетка.

У даному випадку складність перекладу культурної реалії становить той факт, що на території країн СНД в'язниці облаштовані інакше, ніж у більшості англійських країн. По-друге, англійське *padded bench* служить для позначення меблевого виробу, призначеного для сидіння кількох людей з м'якою поверхнею. Натомість, перекладач передає цю одиницю як «кушетка», що позначає меблевий виріб, призначений для лежання однієї людини, який може мати спинку або підголівник. Окрім того, лексема «кушетка» асоціюється, передусім, з лікарняними ліжками, а тому може викликати у читача твору непорозуміння.

Заміни та аналоги, які використовуються перекладачем у перекладі досліджуваного нами тексту, часто є немотивованими та призводять до втрати національної специфіки реалії. Приклад такої немотивованої заміни інформації вихідного тексту в тексті перекладу спостерігаємо у наступному прикладі:

The other box was an old cardboard box that is called a shirt box because people used to buy shirts in them [55] / Це був старий ящик від шафи, який називався білизняним, тому що деякі люди зберігають там свої сорочки.

Автор вихідного тексту експлікує зміст того, що розуміється як *cardboard box / shirt box*, унаслідок чого реципієнту книги-джерела стає чітко зрозуміло, що мова йде про коробку, зроблену з картону, у якій раніше продавалися й потім зберігалися сорочки. Втім, у Східній Європі, включаючи Україну, такий спосіб упаковки сорочок є нетрадиційним, через що перекладач вирішує докорінно змінити значення даної реалії, замінюючи картонну коробку ящиком від шафи, у якому деякі люди зберігають свої сорочки.

На наш погляд, дане перекладацьке рішення не є раціональним з огляду на те, що зміст вихідного речення є цілком доступним для реципієнта перекладу. Натомість же, використана стратегія перекладу позбавляє читача можливості дізнатися про цікаву побутову реалію із життя англomовних країн. Український читач добре знає, що мова у тексті твору йде про Великобританію, тому не є доцільною адаптація реалій цієї країни до світогляду українців. У такий спосіб втрачається функція художнього твору іншої країни як медіатора у діалозі культур, який збагачує читачів перекладу знаннями про країну-Батьківщину того чи іншого літературного твору. На нашу думку, у цьому прикладі більше підійшов би описовий переклад або калька, наприклад:

Інша коробка була старою картонною коробкою, яку ще буває називають коробкою для сорочок, оскільки раніше люди купували сорочки у таких коробках.

У ході адаптації національно-специфічних реалій художнього тексту до мови та культури перекладу перекладач може вдаватися до різноманітних перекладацьких стратегій і тактик, які можуть бути як раціонально обґрунтованими, так і невмотивованими та навіть хибними. Наприклад, у наступному варіанту перекладу спостерігається невмотивоване значне звуження перекладачем значення речення оригіналу:

Penalty £10 if you fail to show a valid ticket for your entire journey [55] / За фальшивий квиток штраф 10 фунтів.

У реченні вихідного тексту йдеться про те, що у разі, якщо пасажир не зможе з будь-якої причини показати свій дійсний квиток, то він буде змушений сплатити штраф. У перекладі передається тільки один з можливих випадків – наявність у пасажира фальшивого квитка. Однак, ті випадки, коли пасажир просто втратив квиток, його квиток став недійсним, або ж пасажир зовсім вирішив проїхати без квитка, не передаються у перекладі, що говорить про його недбалість та недостатню чіткість передачі ідеї вихідного тексту.

Деякі окремі лексичні одиниці, вжиті у тексті перекладу, також мають яскраво виражений національно-історичний колорит. Такі одиниці також можуть бути у різному ступені чужі носіям культури мови перекладу, через що відображення таких одиниць у перекладі може вплинути на уявлення про носіїв іншомовної культури у реципієнтів перекладу.

Розглянемо деякі випадки адаптації культурного навантаження реалій художнього тексту перекладачем та оцінімо їх успішність чи неуспішність. Наприклад, у тексті оригінального твору використовується словосполучення *stranger danger*, яке в англійській культурі слугує для позначення самої ідеї про те, що незнайомці є потенційно небезпечними та є елементом правил безпеки для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Ця фраза використовується для узагальнення всіх тих небезпек для дитини, які потенційно можуть виходити від незнайомого дорослого. Перекладач же передає поняття *stranger danger* як «небезпечні незнайомці», використовуючи прийом калькування. Відповідно, ідея, закладена у тексті-оригіналі, втрачається у тексті перекладу і залишається не до кінця та недостатньо правильно зрозумілою для читача твору в українському перекладі.

Натомість, назви торгових марок цигарок “*Gauloises*” і “*Consulate*” перекладаються у тексті за допомогою транскрибування як «Голуаз» та «Консулейт». Дане перекладацьке рішення представляється раціональним, так як дозволяє зберегти форму слова оригіналу, передати його зміст, при цьому не позбавляючи його національно-специфічного забарвлення і «чужості» для реципієнта перекладу.

Переклад наступного прикладу національно-культурної реалії демонструє немотивоване перекладацьке рішення: *double yellow lines*/«жовті розділові лінії». Так, *double yellow lines*—це вид дорожньої розмітки, яка застосовується у Великобританії. Він являє собою дві паралельні лінії жовтої фарби, що наносяться уздовж боку дороги з метою показати, що паркування транспортних засобів на території, розташованій за цими лініями, заборонене. У перекладі додається слово «розділовий», що невідповідає змісту явища, описаного в оригіналі. Більш того, «чужість» даного словосполучення зберігається, проте зміст і форма зазнають змін.

А от у наступному прикладі спостерігаємо неправильне перекладацьке рішення: *ridge and furrow* – «межа». Вислів *ridge and furrow* позначає феномен, який раніше спостерігався у фермерствах Англії, причиною якого була оранка земель для посівів. Раніше для оранки використовувався плуг, лезо якого було загострене тільки з одного боку. Отже, при використанні такого плуга земля переверталася тільки в одну сторону, що призводило до утворення горба по середині розораного поля. Ця ділянка землі, розташована над іншими розораними смугами і яка знаходиться по центру поля й називається “*ridge and furrow landscape*”, що передане у перекладі як «межа».

Поняття «межа» слугує для позначення кордону, що проходить між земельними ділянками різних власників. Варто відмітити, що даний переклад є невірним, оскільки сама піднесена «борозна» поля не є кордоном різних земельних ділянок.

Таким чином, аналіз перекладу англійського художнього твору, який містить культурно-специфічну інформацію, показав, що досить часто перекладач не справляється з відтворенням такої інформації у перекладі. Причинами немотивованості заміни при перекладі культурно-специфічних реалій та лакун, а також неправильного вибору перекладацької стратегії може бути недостатній рівень фонових знань перекладача, брак ефективних перекладацьких підходів до передачі культурних елементів тощо.

Відповідно, культурологічний підхід до перекладу на сьогодні є актуальним напрямком розвитку перекладу. Вчені активно розробляють конкретні підходи та стратегії перекладу в контексті культурного перекладацького «перевороту».

Зокрема, концепція накладення культурних контекстів у процесі перекладу дозволяє перекладачам і аналітикам виділяти в оригіналі фрагменти найбільшої розбіжності, які потрібно нівелювати у процесі перекладу. Однак нівелювання культурних розбіжностей – не абстрактне поняття, адже за ним стоять цілком конкретні перекладацькі рішення. У сучасній теорії художнього перекладу сформульовані дві основні стратегії – «форенізації» та «доместикації» (від англ. *domestication and foreignization*) або ж «відчуження» та «одомашнення». Розглянемо особливості їх використання більш детально у наступному параграфі дослідження.

2.3 Стратегії доместикації та форенізації перекладу

Працюючи над перекладом безеквівалентних одиниць / лакун художнього тексту, перекладач може обрати стратегію «доместикації» оригіналу, тобто заміни іноземних елементів у тексті на елементи приймаючої культури, а може застосовувати стратегію «форенізації», тобто збереження національного компонента і колориту, навіть якщо при цьому він навмисно порушує норми приймаючої культури [46, с. 22]. Вибір способу адаптації тексту оригіналу визначається відповідно до домінуючої в приймаючій культурі традиції.

Розглянемо приклади застосування стратегій «форенізації» та «доместикації» як практичних аспектів реалізації теорії «культурного перевороту» у художньому перекладі. Форенізація (відчуження) як спосіб перекладу реалій передбачає заміну літерчи звуків вихідної реалії звуками або літерами мови перекладу, у результаті чого у перекладі утворюється запозичення. Відповідно, стратегія форенізації реалізується переважно через транскодування (транслітерацію або транскрипцію) вихідного слова.

Одним із найпростіших прикладів стратегії форенізації може слугувати транскодування реалії *mister* як *містер* в україномовному перекладі. Такий переклад можна вважати еквівалентним, оскільки він розкриває «чужу» національність героя для читача перекладу та, окрім того, вказує на англійське його походження (так само, як збереження аналогічних реалій інших мов буде ідентифікувати відповідні національності – *сеньйор* для іспанської, *месье* для французької, *гєрр* або *фрау* для німецької тощо). Відповідним прийомом доместикації (одомашнення) звертання як національно-специфічної реалії буде використання українського відповідника *пан / пані*, наприклад:

Mrs. Dursley fell asleep quickly but Mr. Dursley lay awake, turning it all over in his mind [56].

Місіс Дурслі швиденько заснула, а от містер Дурслі ще довго міркував над тим усім (переклад В. Морозова) [53].

Пані Дурсль швидко заснула, а от пан Дурсль ще довго не спав, розмірковуючи над тим усім (переклад мій – А. Ф.).

Наш варіант перекладу використовує стратегію доместикації, що робить текст художнього твору близький до українських реалій. Натомість, у перекладі цього твору від В. Морозова використана стратегія форенізації. Доцільність використання тієї чи іншої стратегії залежить від контексту твору (його сюжету, тематики, основної ідеї, мовних та стилістичних особливостей). Оскільки у серії книг «Гаррі Поттер» міститься безліч вказівок на Великобританію (географічні назви, інші національно-специфічні реалії), то більш актуальною є стратегія форенізації, яка дозволить зберегти національну специфіку тексту.

Окрім того, слід звернути увагу на переклад прізвища *Dursley*, яке як в українському, так і в російськомовних перекладах передається здебільшого як *Дурслі* або *Дурсль*. Втім, обидва переклади не зовсім точні, адже при правильній транскрипції переклад буде *Дарслі*. Втім, використання варіанту перекладу *Дурсль* робить акцент на негативній складовій характеру персонажів, тому також є доцільним.

Загалом, стратегія форенізації зустрічається у сучасних перекладах літературних творів досить часто. З посиленням ролі англійської мови у світі інші мови зазнають значного впливу англійської мови, що проявляється у великій кількості запозичень. Саме тому для сучасного читача наявність у тексті транслітерованих одиниць здебільшого не створює труднощів сприйняття.

Однак не завжди стратегія форенізації здатна відтворити семантику культурно-маркованих елементів та безеквівалентної лексики. У окремих випадках використання стратегії доместикації може стати ефективним засобом еквівалентного та адекватного перекладу художнього тексту. Однією з особливостей художнього твору, зокрема, є використання еративів – навмисних помилок у словах для досягнення певного стилістичного ефекту. У творах Дж. К. Роулінг прикладом еративу англійської мови є мовлення персонажа Гегріда, яке спеціально спотворене авторкою таким чином, щоб наголосити на недостатній освіченості цього героя. Переклад еративів українською мовою – складна задача, тому В. Морозов передає цю особливість мовлення персонажа твору за допомогою стратегії доместикації, наприклад:

1) *Las' time I saw you, you was only a baby* / *Востанньо, коли тебе видів, ти був немовлетком* (переклад В. Морозова) [53];

2) *Ah, shut up, Dursley, yeh great prune* / *Дурслі, ти б си помовчав, старий придурку!* (переклад В. Морозова) [53];

3) *True, I haven't introduced meself* / *Справді, я й не назвавси* (переклад В. Морозова) [53].

В оригіналі мовлення персонажа нагадує різновид лондонського просторіччя – кокні. Щоб передати цю стилістичну характеристику художнього тексту, перекладач використовує функціональний аналог як прийом одомашнення тексту – вдається до використання українських діалектизмів (*видіти, си*) та діалектної вимови (*востанньо, немовлетко, назвавси*). Сам В. Морозов вказує, що в оригіналі Геглід говорить суржилом із ірландської, кельтської та шотландської мов. Перекладач передав цю мовну суміш гуцульсько-галицько-бойківською говіркою.

Стратегії відчуження / одомашнення використовуються й при перекладі okazіоналізмів у художньому тексті. Часто у текстах художньої літератури використовуються промовисті імена, стилістична функція яких – натякнути читачеві на характерні риси того чи іншого героя вже через його ім'я та прізвище. Транслітерування таких імен як засіб форенізації не є адекватним перекладом, адже не передає основну його функцію.

Приклад можемо спостерігати у перекладі українською мовою романів Дж. К. Роулінг. Так, промовиста назва шкільного факультету *Slithering* походить від англ. *slither* – повзти, ковзати. Це слово використовується для позначення руху змії, а тому назва містить пряму вказівку на змію, як символ цього факультету. У перекладах В. Морозова використовується транслітерування цієї назви – *Слизерин*. При цьому втрачається семантична та стилістичні функції промовистого імені. Одомашнення ж цієї назви передбачає мовленнєву творчість перекладача. Найбільш доцільним способом доместикації цієї промовистої назви вважаємо варіант перекладу *Повзерін*, де за основу взяте українське слово повзти, що є аналогом до англійської етимології цієї назви.

Інтерес викликає й переклад назв інших двох факультетів – *Hufflepuff* та *Ravenclaw*. Український перекладач передає ці назви за допомогою стратегії форенізації як *Рейвенклов* та *Гафелтаф*. При такому перекладі втрачаються смисловий підтекст цих власних назв і український читач позбавляється можливості розшифрувати можливе значення цих назв та орієнтуватися на семантику при розумінні сутності цих okazіональних явищ художнього літературного тексту. Щодо найменування *Hufflepuff*, яке транслітероване українською мовою як *Гафелтаф*, то у перекладі з англійської мови компоненти англійської назви можна розшифрувати таким чином: *huff* – «фукати, пихкати», *puff* – «пихкати, дути, величатися». Російські перекладачі передають цю назву в російськомовному перекладі як «Пуффендуй», відтворюючи двокомпонентну назву («пуфф» та «дуй») та її семантичне значення через стратегію доместикації. Відповідно, читач отримує додаткове уявлення про смислове навантаження цієї власної назви у контексті рідної мови.

Для українського читача така можливість втрачається, тому в контексті цього перекладу можливі варіації, які передбачають українізацію англословної власної назви через перекладацьку творчість.

Щодо назви *Ravenclaw*, то вона також містить прихований сенс, який криється у компонентах цієї оказіональної лексеми: *raven* – «ворон», *claw* – «кіготь». Знову звернемо увагу на російськомовну адаптацію цієї назви як «Когтевран», де відтворені ці елементи. Транслітерація ж *Рейвенклов*, використана в українському перекладі знову не надає читачу додаткової фонові інформації про можливе значення цього найменування. У той же час, важливо донести це значення, адже назва факультету пов'язана з вороном як символом мудрості не дарма – цей факультет представляють найрозумніші зі студентів школи.

Перекладацька творчість не завжди позитивно та однозначно сприймається читачами та літературними критиками. Щодо перекладів серії книг про Гаррі Поттера, то й досі точаться суперечки щодо російськомовних перекладів. Перекладач видавництва «РОСМЭН» обирає більш нейтральну стратегію перекладу (спираючись, передусім, на стратегію форенізації), тоді як перекладач від видавництва «МАХАОН» використовує безліч творчих стратегій, однією з провідних із яких є саме стратегія форенізації.

Щодо В. Морозова, який виконав переклад цієї серії дитячого фентезі українською мовою, то цей перекладач застосовує як стратегію форенізації, так і стратегію одомашнення (доместикації). При перекладі промовистих імен В. Морозов намагається знайти «золоту середину» – якщо в оригіналі ім'я щось означає, то перекладач намагається передати це значення і в українському перекладі.

Більшість імен авторка цієї серії книг Дж. Роулінг створила, використовуючи англійські, французькі та латинські основи, підтекст яких важко зрозуміти українському читачеві. Тому майже всі імена перекладені методом транскрипції та транслітерації (тобто, з використанням стратегії форенізації). Проте і у такому перекладі можна віднайти прихований зміст. Так,

прізвище *Dursley* в українській версії звучить як *Дурсліта* асоціюється із словом «дурний», що пояснює поведінку героїв з цим прізвищем.

Залишивши практично незмінними імена персонажів художнього твору, В. Морозов вирішив дещо українізувати (одомашнити) імена котів та інших тварин. Так, *Mr Paws* в українському перекладі звучить як *Лапонька* (від англ. *paw* – лапа), а кіт *Snowу* став *Білосніжкою* (від англ. *snowy* – сніжний, сніговий). Ім'я kota *Крушкенкса*, на думку перекладача, складно вимовляється українською, тому воно було замінене на *Криволапка*.

Що ж до перекладу імен персонажів, які у контексті книг про Гаррі Поттера викликають багато суперечок, то стратегія одомашнення тут має використовуватися дуже обачливо. В. Морозов вказує, що максимальне одомашнення тексту перекладу аж ніяк не може бути доцільним, адже за такого підходу й ім'я самого головного героя Гаррі Поттера може перекладатися в українізованому вигляді як «*Грицько Гончар*».

Таким чином, аналіз сучасних підходів та актуальних проблем художнього перекладу показав, що відкритим питанням на сьогодні є явище «культурного перевороту» у сфері художнього перекладу, яке передбачає використання стратегій доместикації та форенізації культурно-маркованих елементів художнього тексту, включаючи лакуни, реалії, промовисті імена та оказіоналізми, еративи тощо.

Особливо вагомою є проблема узагальнення підходу до використання стратегії доместикації безеквівалентних одиниць художніх текстів, оскільки прийом форенізації не завжди здатен створити адекватний та еквівалентний переклад. Натомість, доместикація як приклад мовленнєвої творчості перекладача сьогодні викликає багато дискусій та часто піддається критиці, хоча часто є можливістю значно підвищити рівень еквівалентності та адекватності перекладу.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ СТУДЕНТАМ-ПЕРЕКЛАДАЧАМ

3.1 Методичні засади та принципи викладання художнього перекладу у закладах вищої освіти

Проблема художнього перекладу стосується не лише перекладацької діяльності та області перекладознавства, але також і методики викладання перекладу у закладах вищої освіти (ЗВО). Художній переклад – окремий вид діяльності перекладача і для того, щоб майбутні перекладачі мали змогу опанувати цю професійну область, вони мають знайомитися з художнім перекладом ще на етапі навчання.

На сучасному етапі в навчанні іноземної мови та перекладу увага дослідників та викладачів спрямована на формування комунікативної і дискурсивної компетенцій, які сприяють досягненню основних цілей навчання. Зазначені компетенції стають особливо значущим, коли йдеться про застосування художніх текстів в підготовці майбутніх перекладачів. Студенти-перекладачі, повинні навчитися вирішувати поставлені перед ними завдання відповідно до видів їх професійної діяльності [5].

Необхідність навчання художнього перекладу в цілому і пошуку ефективних шляхів такого навчання зокрема виникла у зв'язку з тим, що підготовка фахівця, який виконує переклади художніх текстів, ускладнюється тим фактом, що він повинен не тільки володіти прекрасним знанням двох мов – рідної та іноземної, але й володіти прийомами і способами перекладу художнього тексту, компетенціями, які передбачають освоєння значного лінгвокультурологічного пласта.

Оволодіння студентами художнім перекладом забезпечується поетапно на основі когнітивно-дискурсивного аналізу тексту, що здійснюється через систему вправ та завдань. При цьому вправи і завдання різняться залежно від етапу

навчання. Всього можна виділити три ключових етапи навчання художньому перекладу у ЗВО:

1. Підготовчий етап – носить ознайомчий характер (студенти вивчають лінгвістичні, когнітивні, психологічні основи професійної діяльності перекладача в галузі художнього перекладу, отримують навички роботи з запропонованим автентичним матеріалом);

2. Практичний етап (визначення студентами в вихідному тексті ключової, що повторюється, уточнюючої, додаткової, нульової інформації, виявлення у тексті ключового і базових концептів, а також їх номінантів та слів-вербалізаторів, робота студентів з корпусами текстів рідної та іноземної мов, робота з підбору лексики перекладу, еквівалентної оригіналу, з урахуванням різниці значень номінантів концептів в двох мовах);

3. Заключний етап (здійснення студентами повноцінного процесу перекладу художнього тексту із застосуванням когнітивно-дискурсивного аналізу, оцінка учнями своєї перекладацької діяльності, оцінка викладачем перекладацької діяльності студентів).

Студенти в ході когнітивно-дискурсивного аналізу художнього тексту отримують перекладацькі дані про його когнітивну структуру, внутрішньотекстові зв'язки, експліцитну і імпліцитну інформацію та застосовують отримані знання в ході перекладу, тим самим розвиваючи перекладацькі вміння і навички, що дозволяють формувати у них відповідні компетенції.

Мета навчання полягає у формуванні професійної компетентності перекладача в галузі художнього перекладу через навчання художнього перекладу на основі когнітивно-дискурсивного аналізу тексту, під яким розуміється здатність студентів здійснювати професійний художній переклад в рамках, заданих програмою [5].

До складу професійної компетентності перекладача у галузі художнього перекладу входять наступні компетенції та вміння:

- Основні компетенції та вміння:

1) комунікативна – вміння формувати правильні висновки з тексту повідомлення, мовної ситуації; вміння сприймати і відтворювати різні типи дискурсу;

2) лінгвістична – вміння застосовувати знання про систему мови, про правила функціонування одиниць мови в мовленні й за допомогою цієї системи розуміти чужі думки і висловлювати власні судження в усній і письмовій формі;

3) текстоутворююча – вміння створювати тексти різних типів на двох мовах, враховуючи стилістичні особливості;

4) технічна – вміння застосовувати теоретичні знання про стратегії перекладу, перекладацькі прийоми і трансформації, пояснюючи прикладні аспекти перекладу.

• Додаткові компетенції та вміння:

1) дискурсивна – вміння використовувати певні стратегії для конструювання та інтерпретації тексту, а також знання особливостей, властивих різним типам дискурсів;

2) стратегічна – вміння компенсувати недолік знань іншими вербальними / невербальними засобами для досягнення мети.

На основі розглянутих особливостей навчання перекладу та основних етапів такого навчання, розробимо модель навчання художнього перекладу на основі когнітивно-дискурсивного аналізу (табл. 3.1.):

Таблиця 3.1

Модель навчання художнього перекладу на основі когнітивно-дискурсивного аналізу

Завдання	Зміст завдання
Завдання №1	Передперекладацький, перекладацький і дискурсивний аналіз тексту
Завдання №2	Виявлення ключових і базових концептів в тексті твору

Завдання №3	Виявлення частотності вживання слів, складових номінативного поля ключового / базових концептів
Завдання №4	Пошук необхідної інформації про виявлені в тексті ключовий та базові концепти у національних корпусах текстів
Завдання №5	Художній переклад уривка тексту з англійської на українську і навпаки з урахуванням отриманої інформації

Звернемо також увагу і на систему вправ, які можуть використовуватися у процесі навчання студентів-перекладачів художньому перекладу. Вправи, які пропонуються до використання навчання художнього перекладу, спрямовані на формування професійної компетентності перекладача в галузі художнього перекладу, можна поділити на три категорії:

1. Вправи, спрямовані на формування вміння використовувати певні стратегії для аналізу і конструювання тексту в умовах художнього перекладу (передперекладацький аналіз, перекладацький аналіз, когнітивно-дискурсивний аналіз):

- вправи з розвитку навички передперекладацького аналізу з виділенням ключової інформації тексту;
- вправи на розвиток навичок перекладацького аналізу і виявлення ключових і базових концептів у тексті твору як англійською, так і українською мовами;
- вправи на виявлення у тексті художнього твору лексичних одиниць, що входять до складу його концептосфери.

2. Вправи, спрямовані на формування вміння застосовувати знання про систему мови, про правила функціонування одиниць мови у мовленні (робота з національними корпусами текстів, робота з тлумачними та етимологічним словниками, визначення частотності вживання слова у контексті твору):

- вправи на виявлення частотності вживання слів, складових номінативного поля ключового / базового концепту;
- вправи на визначення значення слів, складових номінативного поля ключового / базового концепту;
- вправи на розвиток навичок роботи з національними корпусами текстів.

3. Комбінований тип вправ, спрямований як на розвиток складових професійної компетенції перекладача в галузі художнього перекладу, так і на формування знань про систему мови, про правила функціонування одиниць мови в мовленні.

На основі розглянутих особливостей, складових та етапів процесу навчання студентів-перекладачів художньому перекладу розробимо також систему вправ для навчання студентів-перекладачів письмовому та усному перекладу художніх текстів.

3.2 Система вправ для навчання студентів-перекладачів письмовому та усному перекладу художніх текстів

Розробимо вправи, направлені на навчання студентів-перекладачів письмовому та усному перекладу художніх текстів. Передусім, представимо вправи, направлені на навчання письмового перекладу:

Exercise 1

Instruction: Prepare a short report on a series of fantasy books for children and adolescents “Harry Potter”. Complete the following table:

Task	Answer
Author	
Year of publication, number of parts	
Short plot	
Linguistic features	

Possible translation difficulties	
-----------------------------------	--

Exercise 2

Instruction: Analyze the first chapter of the English text of the book “Harry Potter and the Philosopher’s Stone”. Write examples of the following linguistic features of the work that may be difficult to translate:

Youth slang	Phraseology	Stylistic means (epithets, metaphors, simile)	Realias	Charactonyms	Syntactic difficulties

Exercise 3

Instruction: Prepare an answer to the question – what are the strategies of foreignization and domestication in translation? See the following examples of translation of character names in the book “Harry Potter”. Which do you think is successful and which is not? Write your own version of the translation of each name.

Original name	Translation	My translation
<i>Severus Snape</i>	укр. <i>Северус Снейп</i> рос. <i>Злодеус Злей</i> рос. <i>Северус Снегг</i>	
<i>Wormtail</i>	укр. <i>Червохвіст</i> рос. <i>Короста</i>	
<i>Gilderoy Lockhart</i>	укр. <i>Гільдерой Локарт</i> рос. <i>Златопуст Локонс</i>	

<i>Dursley</i>	укр. <i>Дурслі</i> рос. <i>Дурсль</i>	
<i>Slithering</i>	укр. / рос. <i>Слизерин</i>	
<i>Hufflepuff</i>	укр. <i>Гафелпаф</i> рос. <i>Пуффендуй</i>	
<i>Ravenclaw</i>	укр. <i>Рейвенклов</i> рос. <i>Когтевран</i>	
<i>Mr Paws</i>	укр. <i>Лапонька</i>	
<i>Snowy</i>	укр. <i>Білосніжка</i>	
<i>Crookshanks</i>	укр. <i>Криволапик</i> рос. <i>Живоглот</i>	

Exercise 4

Instruction: Sometimes the speech of the book heroes is not normative– it may contain slang, jargon, dialectics or erratives– deliberate mistakes in speech. This technique allows to complement the image of the character and indicates its origin or level of education and culture.

The translator must convey these features of the hero’s speech. Try to do this on the example of such phrases of Hagrid –the character of the books about Harry Potter:

- 1) *Las’ time I saw you, you was only a baby;*
- 2) *Ah, shut up, Dursley, yeh great prune;*
- 3) *True, I haven’t introduced meself.*

Exercise 5

Instruction: What techniques did you use in the previous exercise to convey the specific speech of the hero? Now let us turn to the translation of these expressions in the Ukrainian translation of this book by V. Morozov:

Востанньо, коли тебе видів, ти був немовлетком;
Дурслі, ти б си помовчав, старий придурку!;

Справді, я їй не назвавси.

Compare your translation with V. Morozov's translation – what transformations and techniques did the translator use, and which ones did you not use or did you use instead? V. Morozov used the technique of forenization, or the technique of domestication in translation?

Окрім письмового перекладу на заняттях з теорії та практики перекладу важливо також залучати прийоми тренування усного перекладу. Пропонуємо декілька вправ, які можуть допомогти студентам розвивати свою компетентність в усному перекладі:

Exercise 6

Instruction: When you translate a text in a written form, it is easier for you to find a translation option for realia, as you can use dictionary. When interpreting such words are difficult to translate, unless you have some background knowledge.

The task is to prepare for interpretation, you know that the text of the translation will be American English and it will contain a number of names of specific American realias. You need to prepare a dictionary of realias that will help you to gain the necessary background knowledge. Take a look and find options for translating the following American realities:

*Ready Brek, take-away chips, milk shake, lumberjack shirt, Homer Simpson
pattern tie, patio, Stanley knife, \$, front door, back garden, airing cupboard*

Exercise 7

Instruction: Work in pairs – one student says the sentence aloud while the other translates. Remember the background knowledge you have already gained in the previous exercise:

1. *The police car smelled of hot plastic and aftershave and take-away chips;*
2. *For example, this morning for breakfast I had Ready Brek and some hot raspberry milk shake;*

3. *He was wearing a lumberjack shirt;*
4. *Penalty \$10 if you fail to show a valid ticket for your entire journey.*

Exercise 8

Instruction: Listen to and translate the text into Ukrainian (consecutive translation). During the translation, make notes in your notebook to help you remember important details, dates, names, and so on. Use your notes when translating text. Identify effective and ineffective ways to make notes.

Exercise 9

Instruction: Listen to and translate the text into Ukrainian (consecutive translation). Note that the speaker's speech rate will be increased.

При виконанні усних вправ №8 та №9 викладач може використовувати зразок художнього тексту, зачитуючи його студентам з різним темпом, даючи більше або менше часу на записи та на переклад. Для здійснення такого перекладу краще обрати уривки художнього тексту, які містять описи чи роздуми.

Більш ефективно можна працювати над усним перекладом в ході роботи з художнім текстом при перекладі художніх фільмів. У такому випадку студенти можуть працювати не з записом чи викладачем, який зачитує текст, а з відеоматеріалом. Оскільки переклад художнього тексту часто буває складніший за переклад розмовного мовлення чи стилістично нейтрального тексту, студенти мають змогу більш ефективно розвивати свої навички усного перекладу.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження вивчені теоретичні основи аналізу актуальних проблем перекладознавства в області художнього перекладу, а також розглянуті сучасні підходи та стратегії перекладу художньої літератури. У ході дослідження зроблені наступні висновки.

У системі функціональних стилів національної мови особливе місце займає художній або художньо-белетристичний стиль літературної мови, який часто вважається серцевиною стилістичної системи національної мови. Художній стиль мовлення є одним із найбільш різноманітних та розгалужених, адже для нього характерне поєднання всіх стилів, оскільки письменники органічно вводять складники різних стилів до творів, надаючи їм більшої переконливості та правдивості у зображенні подій та явищ оточуючої дійсності.

До словесно-стильових особливостей літературного твору належать такі ознаки, як образність, естетика мовлення, експресія, зображувальність, відсутність регламентування вживання мовних засобів і способів їх поєднання, відсутність будь-якого нормування мови, суб'єктивізм відображення подій та реалій життя, фантазія як основа створення образів та відображення явищ дійсності.

На лексичному рівні в художніх текстах використовуються лексико-фразеологічні засоби, діалектизми, жаргонізми, okazіоналізми тощо. На стилістичному рівні художні тексти включають епітети, метафори, порівняння, гіперболи та інші прийоми увиразнення мовлення. На граматико-синтаксичному рівні у мові художньої літератури можуть вживатися різноманітні типи речень та граматичних конструкцій, розповсюджені синтаксичні та граматичні стилістичні засоби.

Специфічною рисою художньої літератури є індивідуальні особливості творчості того чи іншого письменника. Ідіостиль визначається як система формальних та змістовних лінгвістичних характеристик, притаманних творам

того чи іншого письменника. Художній переклад покликаний зберігати стиль автора, у цьому полягає основна його мета.

Загалом, переклад художнього тексту – це складний і багатогранний вид людської діяльності та творчості. Це не просто переклад творів художньої літератури та художніх текстів, однак також і трансформація тексту оригіналу засобами іншої мови, і взаємодія та взаємовплив двох культур – вихідної та цільової, до яких належать оригінальний текст та текст перекладу. Художній переклад є об'єктом дослідження перекладознавців з самої появи перекладу як виду діяльності людини. Втім, явище художнього перекладу все ще залишається актуальним об'єктом дослідження в області перекладознавства.

На сьогодні актуальними напрямками дослідження перекладу художніх текстів стають питання використання принципів адекватності та еквівалентності художнього перекладу, а також явище «культурного перевороту» у сфері художнього перекладу, яке передбачає використання стратегій доместикації та форенізації культурно-маркованих елементів художнього тексту.

Одними з ключових понять теорії і практики перекладу є поняття адекватності та еквівалентності художнього перекладу, які часто розглядаються з позиції можливості їх використання для оцінки якості виконаного перекладу. З огляду на дотримання принципів адекватності та еквівалентності, до основних вимог, яким повинен задовольняти художній переклад, є точність, стислість, ясність, літературність.

Еквівалентність включає в себе смислову близькість оригіналу і перекладу, максимально можливу в конкретних умовах, відповідність лексичного складу і синтаксичній організації вихідного і перекладного текстів. Адекватність, у свою чергу, включає в себе відповідність стилістичних особливостей, точність перекладу і підбору аналогів для ідіоматичних і фразеологічних висловів, семантичну вірність і збереження прагматичного аспекту.

Критерії адекватності та еквівалентності виступають узагальнюючими і основними, вбираючи в себе інші критерії. При цьому між собою еквівалентність та адекватність знаходяться в положенні ієрархії. Еквівалентність виступає в

якості критерію першого порядку, на якому виявляється відповідність змісту тексту перекладу тексту оригіналу, близькість/віддаленість лексичної і синтаксичної будови. Адекватність є критерієм другого порядку, дозволяючи зробити висновки про семантичну, стилістичну і прагматичну відповідність/невідповідність тексту перекладу.

При перекладі відбувається не тільки контакт двох мов, але й зіткнення двох культур. Це обумовило актуалізацію такого явища у сучасному перекладознавстві як «культурний переворот». Теорія культурного перевороту претендує на радикальну трансформацію уявлення про задачі перекладу, прагнучи поставити застарілі уявлення про нього з «ніг на голову», що означає зміну об'єкта діяльності перекладознавства.

У роботі здійснено аналіз перекладу англomовного художнього твору, який містить культурно-специфічну інформацію, який показав, що досить часто перекладач не справляється з відтворенням такої інформації у перекладі. Причинами невмотивованості замінь при перекладі культурно-специфічних реалій та лакун, а також неправильного вибору перекладацької стратегії може бути недостатній рівень фонових знань перекладача, брак ефективних перекладацьких підходів до передачі культурних елементів тощо.

У контексті «культурного перевороту» сформульовані дві основні стратегії – «форенізації» («відчуження») та «доместикації» («одомашнення»). Використання цих підходів до перекладу в контексті діалогу культур, як однієї з основ художнього перекладу, на сьогодні не систематизоване та викликає безліч суперечок як у колах перекладачів, так і серед літературних критиків та читачів. Відповідно, перспективами подальших досліджень в області культурологічного підходу до художнього перекладу є визначення стандартів оцінки ефективності одомашнення як перекладацької стратегії та більш детальне вивчення прийомів та особливостей такого перекладу як вияву перекладацької творчості.

У роботі також досліджені методичні передумови, принципи та особливості навчання перекладу студентів ЗВО. Розглянуті основні етапи та складові навчання художнього перекладу, а також на основі цих даних

розроблені вправи для навчання усного та письмового художнього перекладу майбутніх перекладачів, надані практичні рекомендації щодо застосування автентичних англомовних текстів у навчальному процесі в ході опанування студентами-перекладачами професійними компетенціями.

Я, Абдуллаєва Аліна Фархад кизи, своїм підписом засвідчую, що моя кваліфікаційна робота «Актуальні питання теорії та практики художнього перекладу» виконана з дотриманням усіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. Під час написання роботи я дотримувалась принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова А. М. Лексичні особливості мовостилю Аркадія Любченка. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Вип. 28. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 3–6.
2. Андрієнко Л. О. Науково-технічний переклад: конспект лекцій і дидактичний матеріал для студентів лінгвістичних спеціальностей. Черкаси: ЧДТУ, 2002. 22 с.
3. Анохіна Т. О. Вимоги роботодавців до сучасних перекладачів / Т. О. Анохіна, І. К. Кобякова // *Перекладацькі інновації: матеріали X Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*, м. Суми, 20–21 березня 2020 р. / редкол. : С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. Суми: Сумський державний університет, 2020. С. 10–11.
4. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. URL : <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm> (дата звернення: 17.11.2020).
5. Баранова С. В., Джим А. Ю. Особистісно-орієнтований підхід на заняттях з іноземної мови. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. № 5 (45). Херсон : ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 308–311.
6. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика. Київ : Наук. думка, 1973. С. 5–55.
7. Бондаренко Ю. Словесно-стильовий аналіз літературного твору в школі. *Дивослово*. № 5. 2020. С. 11–16.
8. Бочарнікова А. М. Часткові еквіваленти в перекладних перських словниках : збірник наукових праць до 80 річного ювілею професора Нікітіної Фіонілли Олексіївни. Київ : Studia Linguistica, 2010. 310 с.
9. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.

10. Возна М. О. Англійська мова для перекладачів і філологів: підручник. Вінниця: Нова Книга, 2006. 337 с.
11. Гончаренко Е. П. Питання про художню вірність перекладу проблема реалій. *Гуманітарний вісник. Сер. Іноземна філософія : всеукр. збір наук. пр.* Черкаси : ЧДТ, 2007. 570 с.
12. Гордієнко Н. М. Поняття перекладацької еквівалентності як центральна проблема теорії художнього перекладу. *Філологічні науки.* Софія : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2012. 104 с.
13. Деркач Л. М. Актуальні проблеми науково-технічного перекладу : колективна монографія. Дніпропетровськ : Нац. гірничий ун-т, 2007. 256 с.
14. Смелянова О. В., Мовчан Д. В., Баранова С. В. ХХІ століття – нова ера можливостей для студентів перекладачів. Проблеми освіти : збірник наукових праць. Вип. 89. 2018. С. 134–144.
15. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування : посібник. Київ : Парламентське видавництво, 2004. 120 с.
16. Зарівна О. Т. Основні способи та прийоми перекладу науково-технічних текстів у вищих навчальних закладах. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету.* Чернігів : Чернігівський державний педагогічний університет, 2011. С. 97–100.
17. Карабан В. І. Попередження інтерференції мови оригіналу в перекладі (вибрані граматичні та лексичні проблеми перекладу з української мови на англійську) : навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 208 с.
18. Карабан В. І. Способи перекладу лексичних одиниць. *Переклад англійської науково-технічної літератури.* Вінниця : Нова книга, 2002. С. 279–299.
19. Кобякова І. К. Механізми перекладу складних речень як мінімальної одиниці перекладу в англійській мові / І.К. Кобякова, С.О. Помазановська // *Topical issues of the development of modern science: The 4th*

International scientific and practical conference (December 11–13, 2019). Sofia: ACCENT, 2019. С. 412–420.

20. Ковалів Ю. І. Художній стиль; Художньо-белетристичний стиль. Літературознавча енциклопедія : [у 2 т.]. Т. 2. Київ : ВЦ «Академія», 2007. С. 565–566.

21. Козак Т. Б. Особливості художнього перекладу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Вип. 51. 2015. С. 221–223.

22. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.

23. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : Підручник. Вінниця : «Нова Книга», 2003. 448 с.

24. Кочерган М. П. До питання про безеквівалентну лексику і лакуни та способи їх компенсації. *Проблеми зіставної семантики*. Збірник статей за доповідями Міжнародної наукової конференції з проблем зіставної семантики. Київ, 1999. С. 42–45.

25. Крися Б. С. Світоглядні аспекти художнього перекладу. Київ, 1985. 127 с.

26. Матюха Г. В., Карпінська М. О. Функціональні стилі сучасної мови та особливості інтерпретації англomовного газетного стилю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. Вип. 24 (2). 2016. С. 126–128.

27. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Стилiстика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2005. 462 с.

28. Мороз А. А. Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження. Бердянськ, 1999. 104 с.

29. Морозов. В. Ім'я Гаррі Поттера слід було перекласти як «Грицько Гончар». URL : <https://vsiknygy.net.ua/interview/31/> (дата звернення: 17.11.2020).

30. Ревуцька С., Жужгіна-Аллахвердян Т., Введенська В., Остапенко С., Удовіченко Г. Особливості художнього перекладу: граматичний аспект : монографія. ДонНУЕТ. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2018. 116 с.
31. Швачко С. О. Номінативні та комунікативні одиниці: процеси ущільнення і пролонгації. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 15. С. 229-234.
32. Швачко С. О. Об'єкти перекладознавства: монографія / С. О. Швачко, І. К. Кобякова, Т. О. Анохіна. Суми: СумДУ, 2019. 222 с.
33. Швачко С. О. Перекладознавча модифікація номінативних та комунікативних одиниць (на матеріалі приказок, прислів'їв та загадок) / С. О. Швачко, І. К. Кобякова // *Jazyk a kultura, Linguo-Cultural and Translation-Interpretation Centre of Excellence at the Faculty of Arts at Faculty of Arts. № 41–42. University of Prešov, 2020. С. 134–140.*
34. Швачко С. О. Теорія перекладу : конспект лекцій. Суми : Сумський державний університет, 2013. 130 с.
35. Швачко С. О., Анохіна Т. О. Чинники лакуарності у модусах мови, мовленні та мовленнєвій поведінці. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. №6 (331). 2016. С. 5–11.*
36. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Філологічні науки. Книга 1. 2013. С. 164–168.*
37. Щербина С. М. Науковий стиль у системі стильової диференціації сучасних літературних мов. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 16. 2017. С. 261–268.*
38. Anokhina T. Going parallel: using earlier translations as background for facilitating re-translation technique / I. Kobyakova, S. Shvachko // 4th

International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS 2020). Vol. 2604. Lviv, Ukraine, 2020. P.249–258.

39. Bassnett S. Culture and Translation. *A Companion to Translation Studies*. Toronto: Multilingual Matters Ltd., 2007. P. 13–23.

40. Bassnett S. and Lefevere A. (eds). *Translation, History and Culture*. London and New York: Pinter, 1990. 133 p.

41. Even-Zohar I. “The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem”. *Venuti, Lawrence. The Translation Studies Reader (2nd Edition)*. New York: Routledge, 2000. P. 199–204.

42. Kobyakova I. Teaching Translation: Objective and Methods / I. Kobyakova, S. Shvachko // *Advanced Education*. N. 5. Kyiv: Kyiv Polytechnic Institute, 2016. P. 9–13.

43. Lefevere A. *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context*. New York: The Modern Language Association of America, 1992. 165 p.

44. Liwerski R. Art “Stil”. *Handlexikon der Literaturwissenschaft*. München, 1974. 675 S.

45. Pym A. *Translation and Text Transfer*. Frankfurt-Main, Berlin; Bern; New York: Peter Lang, 1992. 228 p.

46. Shuttleworth M. and Cowie M. *Dictionary of translation studies*. Manchester: St Jerome, 1997. 112 p.

47. Venuti L. Strategies of translation. *Routledge encyclopedia of translation studies*. London: Routledge, 1998. P. 240–244.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

48. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 17.11.2020).

49. Ахманова О. С. *Словарь лингвистических терминов*. Москва: Книжный дом ЛИБРОКОМ, 2010. 576 с.

50. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 1985. 360 с.
51. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/index.shtml> (дата звернення: 17.11.2020).
52. Oxford Advanced Learner's Dictionary URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення: 17.11.2020).

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

53. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і філософський камінь. URL: <http://book-online.com.ua/read.php?book=909> (дата звернення: 17.11.2020).
54. Рот В. Дивергент. Нескорена. Київ: Країнамрій, 2015. 487 с.
55. Haddon M. The Curious Incident of the Dog in the Night-Time. URL : <http://www.metropolitancollege.com/curious.pdf> (дата звернення: 17.11.2020).
56. Roth V. Divergent. URL : <https://novels77.com/divergent/page-1-143772.html> (дата звернення: 17.11.2020).
57. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosophers Stone. URL : <http://onlinereadfreenovel.com/j-k-rowling/1301-harry-potter-and-the-philosophers-stone.html> (дата звернення: 17.11.2020).

SUMMARY

Literary translation is one of the most popular and one of the most complex types of translation, which is often distinguished into a separate type of literary work. Today there is a rapid development of translation science, associated with the processes of globalization, the active development of intercultural relations and intercultural dialogue in various fields of human activity. In this regard, the theory and practice of translation is constantly faced with new problems and challenges and needs to be updated in accordance with modern realities and requirements. The issues of the culturological approach to the translation of literary works remain unresolved today and are reflected in the theory of “cultural revolution” in the field of literary translation.

Problems of literary translation are studied not only in the field of linguistics, but also involve other fields of scientific knowledge, such as psychology, psycholinguistics, teaching of foreign languages methodology, linguoculturology, etc. This multifaceted approach is caused by a certain shift in emphasis in the study of the text: it began to be considered not only as a source of linguistic data, but also as a basic unit of communication, individual linguistic implementation of the language system, which is inextricably linked with mental activity.

Modern literary works contain many words, descriptions of traditions, customs and phenomena, incomprehensible to the bearers of other cultures. The translation of literary works containing such units causes a number of problems. The translation of realities is complicated by the fact that the referent of reality may be absent in that language, or may be different from the reality of the original language. The issues of culturological approach to the translation of works of art remain unresolved today and are reflected in the theory of “cultural revolution”, which is considered in the study.

The relevance of this study is justified by the fact that despite the presence of a significant number of scientific papers on the problems of culturological approach to translation, this area as one of the current ways of developing modern translation studies requires more detailed study, systematization of existing knowledge in this field and elucidation of their application in the translation practice.

This study is devoted to the definition of new ways and techniques of literary translation, as well as to the issues of their application in the practice of translators and in the process of training translators.

The object of research is literary translation as a specific type of translation and creative activity.

The subject of research is topical issues of theory and practice of literary translation: modern approaches to it, techniques of its implementation and training of the students.

The purpose of the study is to study current approaches to the theory and practice of literary translation, their application in the practice of translators of literary texts and training of such methods in the course of translation studies within the higher education process.

To achieve this goal, the following research objectives are solved in the course of study:

- 1) to determine the place and features of literary style in the system of functional styles of the English language;
- 2) to clarify the concept of literary translation and to consider its specifics;
- 3) to identify current areas of development of literary translation;
- 4) to explore the aspects of the adequacy and equivalence of literary translation;
- 5) to consider the “cultural revolution” in the field of literary translation;
- 6) to identify the strategies of domestication and foreignization translation of literary texts;
- 7) to determine the methodological principles and principles of teaching literary translation in the course of higher education;
- 8) to develop a system of exercises for teaching students-translators.

Research methods of the study include descriptive and comparative methods used in the theoretical understanding of the subject of research; method of quantitative analysis, contextual analysis and elements of component analysis, as well as translation analysis, which are used in the practical study of the culturological approach to the

translation of literary texts; as well as the modelling method used in the development of exercises for teaching literary translation to students-translators.

The first chapter of the study explores the theoretical foundations of literary translation, clarifies the basic concepts of research, such as “literary style”, “literary translation”, “adequacy”, “equivalence”.

It is determined that the literary style of speech is one of the most diverse and branched, because it is characterized by a combination of all styles, as writers organically introduce components of different styles into works, giving them greater persuasiveness and truthfulness in depicting events and phenomena. Verbal and stylistic features of a literary work include such features as imagery, aesthetics of speech, expression, imagery, lack of regulation of the use of language, the absence of any rationing of language, subjectivity of events and realities of life, fantasy as a basis of creating images and reflecting the phenomena of reality.

Lexical and phraseological means, dialectisms, jargons, occasionalisms, etc. are used at the lexical level in the literary texts. At the stylistic level the literary texts include epithets, metaphors, similes, hyperboles, and other techniques of speech expression. At the grammatical and syntactic level in the language of fiction can be used various types of sentences and grammatical constructions, common syntactic and grammatical stylistic means.

Translation of a literary text is a complex and multifaceted type of human activity and creativity. It is not just the translation of works of fiction and literary texts, but also the transformation of the original text by means of another language, and the interaction and interaction of two cultures – source and target, which include the original text and the translated text.

Nowadays the topical areas of research of literary texts translation are the use of the principles of adequacy and equivalence of literary translation, as well as the phenomenon of “cultural revolution” in the field of literary translation, which involves the use of strategies of domestication and forenization of culturally marked elements of literary text.

One of the key concepts in the theory and practice of translation is the concept of adequacy and equivalence of literary translation, which are often considered from the standpoint of the possibility of using them to assess the quality of translation. Given the observance of the principles of adequacy and equivalence, the basic requirements that must be met by literary translation are accuracy, brevity, clarity of the translation.

Equivalence includes the semantic similarity of the original text and the translated text, the maximum possible in specific conditions, the correspondence of the lexical composition and syntactic organization of the source and translation texts. Adequacy includes the conformity of stylistic features, the accuracy of translation and selection of analogues for idiomatic and phraseological expressions, semantic fidelity and preservation of the pragmatic aspect.

The criteria of adequacy and equivalence are generalizing and basic, incorporating other criteria. In this case, equivalence and adequacy are in a hierarchical position. Equivalence acts as a first-order criterion, which reveals the correspondence of the content of the text of the translation of the original text, the proximity / distance of the lexical and syntactic structure. Adequacy is a second-order criterion, allowing conclusions to be drawn about the semantic, stylistic and pragmatic correspondence / inconsistency of the translated text.

Translation is not only the contact of two languages, but also the clash of two cultures. This led to the actualization of such a phenomenon in modern translation studies as a “cultural revolution”. The theory of cultural revolution claims to radically transform the idea of the tasks of translation, seeking to put outdated ideas about it from “upside down”, which means changing the object of translation studies.

The second chapter of the work contains a practical study of the application of current trends and techniques of literary translation. The section focuses on the phenomenon of “cultural revolution” in the field of literary translation, as well as on the strategy of domestication and forenization in the translation of literary texts.

The paper analyzes the translation of an English-language work of art, which contains culturally specific information, which showed that often the translator does not cope with the reproduction of such information in translation. The reasons for

unmotivated substitutions in the translation of culturally specific realities and gaps, as well as the wrong choice of translation strategy may be insufficient background knowledge of the translator, lack of effective translation approaches to the transfer of cultural elements etc.

In the context of the “cultural revolution”, two main strategies are formulated – “foreignization” (“alienation”) and “domestication”. The use of these approaches to translation in the context of dialogue of cultures, as one of the foundations of literary translation, is currently not systematized and causes a lot of controversy both among translators and among literary critics and readers. Accordingly, the prospects for further research in the field of culturological approach to literary translation are to determine standards for assessing the effectiveness of domestication as a translation strategy and a more detailed study of techniques and features of such translation as a manifestation of translation creativity.

The methodological principles and features of teaching translation are also studied in the work. The main stages and components of literary translation training are considered. On the basis of these data exercises for teaching written literary translation and interpreting are developed, as well as practical recommendations on application of authentic English texts in educational process during mastering of professional competences by students-translators are given.

Theoretical significance of the study lies in the systematization of theoretical knowledge about the literary style of the English language and current trends in the development of literary translation. The paper also summarizes the methodological prerequisites for teaching literary translation to students-translators.

The practical significance of the work is that its results can be used in the development of lecture and practical courses on lexicology and stylistics of the English language, as well as in the teaching of courses on “Lexicology”, “Stylistics”, “Translation Studies”, as well as in writing scientific papers on English philology and translation.

The scientific novelty of the obtained results is determined by the object and subject of research and is that for the first time the work summarizes knowledge about

current areas and strategies of literary translation, such as “forenization” and “domestication” in the context of cultural revolution, modern approaches to the principle of adequacy and equivalence of translation of literary texts. Methodological recommendations and a system of exercises for teaching the use of these techniques of literary translation for higher education students were developed for the first time.

The prospects for further research are a more detailed study of the features of the strategies of forenization and domestication in the field of literary translation. The object of further interest is also the specificity of the application of these translation strategies for the translation of such specific linguistic means of a literary text as character names, cultural realias, occasionalisms, peculiarities of the author’s individual style, etc.

Key words: literary translation, cultural revolution, ways and techniques of literary translation, adequacy, equivalence, students-translators, domestication, forenization.